

Miskó Dávid

ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola

Témavezető: Stumpf István, egyetemi tanár (Széchenyi István Egyetem), egyetemi magántanár (ELTE Állam- és Jogtudományi Kar)

**„Te miért úgy, én miért így szavazok?” –
A választói viselkedés általános jellemzése a klasszikus
alaptradíciók és egyéb lehetséges elméleti
megközelítések alapján**

I. Bevezetés

A választók szavazáskor arról döntenek, hogy voksukkal melyik pártot, illetve párt jelöltjét támogatják. Döntésüket azonban számos ok, mögöttes, látszólag láthatatlan tartalom, sokféle preferencia magyarázhatja. Miért szavaz baloldali vagy jobboldali jelöltre és pártra? Miért épp azokkal a bizonyos szakpolitikákkal ért egyet? Érez-e mély, erős hűséget pártja iránt? Befolyásolja-e, és ha igen, mennyire a társadalmi háttere, a környezet, ahonnan jött? Esetleg magyarázza-e az egyén pártválasztását annak neme, vallásossága, etnikai hovatartozása? Gazdasági alapon mérlegel vagy egyéb szakpolitikai reprezentativitás törvényhozási képvisellete miatt voksol egy adott jelöltre és pártra? Felismeri-e saját önérdékét, megfelelteti-e adott politikai alternatívának, és arra a politikai aktorra szavaz-, vagy esetleg – felismerve egy kívánt választási „outcome-ot” – stratégiai okokból dönt egy-egy jelölt mellett? A kérdések sorát még bőven folytatni lehetne.

A fent feltett kérdésekre adható válaszokat igyekeznek a választói magatartás jellemzésére létrehozott elméletek és modellek megválaszolni, olykor függetlenül, külön hatásokra vagy szempontokra fókuszálva, sokszor azonban vegyes modelleket alkotva.

A választói magatartás modernkori kutatásának „születését” az 1940-es évekre datálták (a kérdőívek elterjedésével egyben¹), amikor Lazarsfeldék – megteremtve a politikai viselkedés szociológiai tradíciójának kutatási irányát –, már a korábban csak ökológiai módszerrel vizsgált választói minták helyett egyéni szinten foglalkoztak a választókkal. Ekkoriban még

¹ Evans, Jocelyn: Voters and Voting: An Introduction, SAGE Publications Ltd, London, 2004., 21-22.

két – a szociálpszichológiai és a racionális – alaptradíció bontakozott ki. A későbbi kutatások folyamán a klasszikus tradíciókat kihívások érték, és ennek köszönhetően kezdtek el egymás felé közeledni, vegyesebb modelleket alkotva.²

Jelen tanulmánnyal három célt kívánok szolgálni:

- Egyrészt, be kívánom mutatni a választói magatartás alaptradícióinak főbb jellemzőit, illetve kitérni az olyan egyéb kutatási irányzatokra, elméletekre, modellekre, amelyek az alaptradíciókon belül a választói viselkedéssel kapcsolatos kérdéskör további kutatási lehetőségeit jelölik ki.

- Másrészt, a különböző modellekkel érzékeltetni tervezem azokat a különbségeket, amik miatt az egyes választók szavazási viselkedése más mintázatot követ.

- Harmadrészt, rá kívánok világítani a választói magatartás kutatásában rejlő sokszínű lehetőségek létezésére, a politikatudományban betöltött termékeny szerepére.

A dolgozat terjedelmi és tartalmi okok miatt nem megy bele a vizsgált kutatási irányok mély és alapos feltárásába, csupán a lehetőségekre kíván rámutatni. A tanulmány csak elméleti síkon mozog, empirikus eredményekkel nem támaszt alá. Az egyéb lehetséges kutatási irányokat a nagyobb tradíciók fejezeteiben tárgyalja.

II.1. A szociológiai tradícióról általában

A választói magatartás szociológiai tradíciója a Columbia Egyetemen született az 1940-es években Lazarsfeld, Berelson és társai³ munkája alapján. Ahogy a bevezetőben is utaltam már rá, az ekkor megjelent kutatási eredmények a modern választói magatartás vizsgálatának kezdetét is jelentették.⁴

Alapvetően Berelsonék⁵ és a Columbiái Iskola arra kereste a választ, hogy az olyan társadalmi változók, mint a nem, a kor, a vallásosság, az

² Carmines, Edward – Huckfeldt, Robert: Politikai viselkedés: áttekintés, In: Goodin, Robert – Klingemann, Hans-Dieter (szerk.): A politikatudomány új kézikönyve, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 225.

³ Alapművek: Lipset, Seymour – Rokkan, Stein: Party System and Voter Alignments. Cross National Perspectives, Free Press, New York, 1967.; Lazarsfeld, Paul (1968): The People's Choice, Columbia University Press.

⁴ Carmines – Huckfeldt 2003. 225.

⁵ Evans idézi: Berelson, Bernard – McPhee, William: Voting: a Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign, University of Chicago Press, 1954 (újra 1986). 73-75.

etnikai hovatartozás és a republikánusokra vagy demokratákra leadott szavazatok között milyen összefüggés figyelhető meg.⁶

A szociológiai irányzat (Columbiai Iskola) alapvetően a csoportalapú szavazást hangsúlyozza, elutasítja a racionális és a pártidentifikációs modell individuális fókuszát. A szociológiai megközelítés értelmében az egyén szavazatát az egyén társadalmi pozíciója határozza meg, és szavazatalakulás szempontjából a politikai párt és a társadalmi csoport közötti kapcsolat minősége számít.⁷

Az irányzat lényegében arra mutat rá, hogy a *„kereszt a szavazólapon a szociális identitás egy közvetett kifejezése,”*⁸ és *„a választói viselkedést a társadalmi pozícióból levezethető csoportérdekek és a társadalmi környezete határozzák meg.”*⁹ A szociológiai tradíció értelmében a választók politikai preferenciái a nagy társadalmi törésvonalakból, és e vonalak mentén végbemenő mobilizációból vezethető le. A preferenciákat így az egyén léthelyzete, vallási, etnikai és osztályhovatartozása befolyásolja.¹⁰

A klasszikus törésvonalak, vagyis a politikailag releváns, a társadalom szerkezetében megjelenő különbségek alapján képesek a pártok mozgósítani a különböző társadalmi csoportokat. Lipset és Rokkan¹¹ klasszikusnak számító munkája szerint a történelmi események¹² által kialakult négy nagy társadalmi törésvonal és a belőlük eredeztethető konfliktusok az állam és az egyház (jelenleg a vallásosság kérdése), a kisebbség és többségi kultúra (etnikai kérdések), a munkások és a tőke, illetve a város–vidék ellentéteken alapszanak.¹³ Később azonban a klasszikus törésvonal-elméletek revíziójában már a szocio-demográfiai különbségek szerepének csökkenéséről írtak, amelyek már *„se nem szükséges, se nem elégséges feltételei a társadalmi megosztottságnak.”*¹⁴ Ugyanis, a törésvonalakat – például Enyedi szerint – a társadalmi normák és cselekvők határozzák már meg,¹⁵ illetve új, értékalapú törésvonalak¹⁶

⁶ Evans 2004. 45.

⁷ Harrop, Martin – Miller, William: Elections and Voters – A Comparative Introduction, 1987, New Amstredam Books. 1987. New York. 157.

⁸ Harrop – Miller 1987. 173.

⁹ Enyedi, Zsolt – Körösi, András: Pártok és pártrendszerek. Osiris Kiadó. Budapest. 2004. 205.

¹⁰ Enyedi – Körösi 2004. 205.

¹¹ Lipset, Seymour Martin – Rokkan, Stein: Party System and Voter Alignments. Cross National Perspectives, New York, The Free Press, 1967.

¹² A szerzők a történelmi események alatt először a reformációt értették (harc a különböző oktatási és egyéb szervezetek irányításáért egy nemzetben belül), illetve főként a nemzeti és ipari forradalmakat.

¹³ Róna Dániel: A törésvonal fogalma a politikatudományban. In: Politikatudományi Szemle XVII/4, 2008., 123-124

¹⁴ Róna 2008. 127-129.

¹⁵ Enyedi Zsolt: A voluntarizmus tere. A pártok szerepe a törésvonalak kialakulásában, In Századvég, 2004. 3-5.

mentén szerveződik a mobilizáció. A klasszikus törésvonal-elméletek viszont ugyancsak megújultak a politikatudományban, ugyanis a kutatások rámutattak, hogy azok mégis „szükséges, de nem elégséges feltételei” a társadalom politikailag releváns megosztottságának, és azok mellett értékalapú törésvonalak is ugyanúgy jelen vannak.¹⁷

Ahhoz, hogy a társadalmi változók (nem, kor, társadalmi státusz, vallásosság, foglalkoztatottság, iskolázottság, etnikum, stb.) és a leadott szavazat közötti hosszútávú kapcsolat megmaradjon (vagyis ezek a bizonyos társadalmi jellemzők mindig ezt a szavazatot hozzák), a következő tényezőknek kell érvényesülniük az elmélet szerint:

1. differenciáltság, amely arra utal, hogy közös jellemzőkkel bíró egyének közös érdekekkel rendelkezzenek a politikát illetően. Ugyanakkor fontos, hogy egy ilyen csoport más legyen, mint más, de közös értékeket valló, közös jellemzőkkel bíró más egyének csoportja;

2. transzmisszió, ami a szülők egész életére hatással lévő értékeknek a gyermekeikre történő átadását jelenti. A transzmisszió folyamán megvalósul „egy bizonyos szinten az értékek intergenerációs átadása, amely garantálja a kontinuitást a társadalmi struktúrában,”¹⁸

3. kapcsolat, amely értelmében az egyéneknek érintkezniük kell saját csoportjuk más egyeivel, hogy a csoportra jellemző közös hitek és meggyőződések folyamatos megerősítést nyerjenek. Ugyanis, más csoportok tagjaival való érintkezés bizonytalanságot okozhat az egyén számára.

Ezeknek a folyamatoknak a hatását későbbi szerzők is megerősítették, így a szociológiai iskola, illetve az elméleti keret fontos részévé váltak.¹⁹

A társadalmi kontextus, mint az egyén politikai viselkedését magyarázó változó, elengedhetetlen az elemzésekben. A társadalmi kontextus különböző értékekkel és attitűdökkel látja el az egyént, és ezek az attitűdök, értékek politikai döntéseire hatással lehetnek, így maga a társadalmi környezet van hatással rá. Különböző társadalmi csoportokhoz való tartozás (kor, nem, foglalkoztatás alapján, stb.) különböző attitűdök kialakítását eredményezi, és így más csoportoktól eltérő politikai viselkedést idéz elő. Evans hozzáteszi, hogy a politikai pártok erőforrásai az egyéni mozgósítást tekintve limitáltak, így az egyéneket a társadalmi csoportok szintjén képes a leginkább mozgósítani, tehát a társadalmi

¹⁶ Ingelhart, Ronald: *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton University Press. Princeton. 1977.

¹⁷ Róna 2008. 129 – 133.

¹⁸ Evans 2004. 45.

¹⁹ Evans 2004. 45.

csoportok az egyénspecifikus vizsgálódások mellett tömegmobilizációs okok miatt is fontosak.²⁰

A társadalmi változók tekintetében olyan általános következtetéseket lehet bemutatni, minthogy a vallásosságnak – a szakszervezetekhez hasonlóan – jelentős mobilizációs képességük van.²¹ Észak- Nyugat-Európában a munkásszavazók és a szociáldemokrata pártok között erősebb kötelék alakul ki, míg a középosztálybeliek jobban megoszlanak a liberális, konzervatív és kereszténydemokrata pártok között. A vallásosság a jobboldali pártokra való szavazás (és velük való azonosulás) tekintetében bír befolyással. A magasabb iskolázottságúak nagyobb arányban vesznek részt a választásokon, és mivel kifinomultabb információkkal rendelkeznek, így stabilabb politikai álláspontot képviselnek.²²

A szociológiai tradíciót, illetve a társadalmi/szociális háttér pártválasztást magyarázó erejét az 1960-as években komoly kihívás érte. Az osztályhovatartozás a politikai preferenciák meghatározásában csökkenni kezdett.²³ Ahogy Igor Crewe írja bevezetőjében, a választások (1960-as évek előtt) csak mobilizálták a már korábban megszervezett, mély gyökerekkel bíró támogatást, hogy „megerősítsék a már meglévő közösségi lojalításokat”.²⁴

Viszont a hatvanas évektől beköszönő gazdasági és politikai változások meggyengítették az osztályalapú szavazást, illetve, ahogy majd arra a szociálpszichológiai tradíció esetében is ki fogok térni, a korábbi pártkötődéseket (*dealignment* jelensége). A világháború után a gazdasági fellendülés erősebb gazdasági stabilitást és „bőséget” hozott a modern nyugati társadalmakba. Az új érában a mezőgazdasági ágazat gyakorlatilag eltűnt, és az állami foglalkoztatottság (majd a tercier szektor) megnövekedett. Új karrierlehetőségek nyíltak, az oktatásban való részvételi lehetőségek nőttek, miközben a vallásosság és szakszervezeti tagságok csökkentek. Ezzel párhuzamosan megnőtt az igény az állampolgárok részéről az információra. A közösségi homogenitás és szolidaritás meggyengült.²⁵ Ronald Ingelhart²⁶ 1977-es „csendes forradalmával” rávilágított arra, hogy a régi materialista alapú értékek

²⁰ Evans 2004. 43.

²¹ Evans 2004. 46.

²² Enyedi – Körösiényi 2004. 206 – 209.

²³ Enyedi – Körösiényi 2004. 206.

²⁴ Crewe, Igor – Denver, David: *Electoral Change in Western Democracies: Patterns and Sources of Electoral Volatility*, Routledge, London, 1985. 2.

²⁵ Dalton, Russel – Flanagan, Scott – Beck, Paul Allen: *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Relignment or Dealignment*, 1984, Princeton University Press, 1. fejezet

²⁶ Ingelhart, Ronald (1977): *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*, 1977, Princeton University Press, Princeton. – Idezi Evans

helyett, amelyek meghatározták a törésvonalak menti mozgást, megjelent egy új értékalapú, immateriális értékek mentén szerveződő törésvonal, ami az egyenlőséget, a pacifizmust, a környezettudatosságot, stb. helyezte előtérbe.²⁷ Mindezen változások miatt az osztályalapú szavazás meggyengült.²⁸

A szociológiai iskola egyik radikálisabb kutatási iránya²⁹ azt állítja, hogy „az emberek szavazatai csupán a társadalmi hierarchiában betöltött pozíciójukat tükrözi,” és „a szavazatok a modell szerint a politikai rendszer társadalmi megosztottság ideológiai interpretációját” adják,³⁰ mivel Dunleavy és Hubstons irányzatában a média és a pártverseny befolyásolja, illetve határozza meg, hogy az egyén miként interpretálja saját társadalmi pozícióját a hierarchiában. A szerzőpáros szerint a szavazók valóban csoportérdekek alapján szavaznak, de ezeket az érdekeket lényegében a média határozza meg, és valódi motivációiknak nincsenek tudatában. A modell ugyanakkor nem számol attitűdökkel és szociális kapcsolatokkal sem. A szerzők szerint a munkások, a család, a barátok keveset beszélnek politikáról, így nem meghatározó érintkezési pontok, de a választók lényegében a társadalmi pozíciójukból adódó érdekek mentén szavaznak, amely érdekeket a média befolyásolja. A modellben a pártok vitái és a média általi mechanizmusok kapcsolják össze a csoportokat és a szavazatokat.³¹

A szociológiai irányzat egészéről ugyanakkor nem vélekednek önálló teóriaként és modellként. Ugyanis a modell használta változók – mint a kor, iskolázottság, vallásosság – valóban hatással lehet a pártpreferenciára, de ezek a változók csak okai lehetnek a választói döntéseknek, nem azok következményei. Úgy vélik, *„a szavazatok sokkal inkább választói attitűdökhöz köthetők, mint a szavazók társadalmi hátteréhez.”*³² Tóka Gábor is a szociológiai tradíció, mint önálló, sajátos modell megkérdőjelezéséről ír. Alapvetően *„a szociológiai érvelés egyedülálló szerephez juthat a preferenciák eredetének vizsgálatában”*, de a pártpreferenciák és a választói viselkedés közötti kapcsolatot nem magyarázza. Azokra alkalmasabbak a pártidentifikációs vagy racionális választási modellek – állapítja meg a tudós.³³

²⁷ Evans 2004. 57.

²⁸ Russel – Flanagan – Beck 1984. 1. fejezet

²⁹ Dunleavy, Patrick – Hubstons, Christopher: *British Democracy at the Crossroads*, 1985, George Allen & Unwin, London.

³⁰ Harrop – Miller 1987. 159.

³¹ Harrop – Miller 1987. 160.

³² Harrop – Miller 1987. 158.

³³ Tóka, Gábor: A szavazói magatartás, In: Gallai, Sándor – Török, Gábor (szerk.): *Politika és Politikatudomány*, Budapest, 2003, kézirat, 436.

II.2 – Mit mutathatnak az egyes változók? – További kutatási lehetőségek változók szerint

A választói magatartást leíró modellekbe bevont szociológiai tradíciónak megfelelő változók tekintetében számos szerző további megállapításokat tett. Kutatásaik egyéb más összefüggésekre világítottak rá, amelyek további kutatási irányokat vázolhatnak fel. Ez a részfejezet ezekről az eredményekről ad rövid összefoglalókat.

Kor

Bár a kor hatását célzó összefoglaló inkább a választási részvételre és a pártosság kérdésére fókuszál, mint szociológiai változó, mégis itt érdemes megemlíteni. Dassonville az e témában már megjelent kutatásokat a következőképpen összegzi: a kor és a választási részvétel között görbe vonalú összefüggés áll fent, ugyanis a fiatalabbak és az igazán idősebbek inkább távol maradnak választáskor, részvételük alacsony, viszont a középkorú, kvázi idősebb polgártársaik nagyobb valószínűséggel vesznek részt rajta. Másik korrallal kapcsolatos kutatási összefoglalója azt mondja, hogy az idősebb választópolgárok erősebb pártelköteleződésekkel rendelkeznek, mint a fiatalabbak³⁴.

A kutatók az első megállapítást az életciklus-hatással magyarázzák. A fiatalabb polgárok még nem tapasztaltak meg olyan eseményeket, amelyek éretté tennék őket, mint például az iskola elhagyása, a házasság és a gyerekvállalás, az otthonteremtés, stb.³⁵ Ugyanis csak azután, miután adókat fizetnek, gyermekeik lesznek, megállapodnak egy településen, stb. fognak nagyobb valószínűséggel szavazni is.³⁶

Az idősek élete szintén számos átalakuláson megy keresztül, ami a választásokon való részvételi hajlandóság csökkenését eredményezi. Az idősebb választópolgárok gyengébb egészségi állapottal, fizikai problémákkal küzdenek, esetleg gyerekek és hitves nélkül élnek, már kivonulnak a szociális életből, csökkennek a szociális erőforrásaik, esetleg

³⁴ Dassonville, Ruth: Age and Voting, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017. 137-139.

³⁵ Smets, Kaat: A Widening Generational Divide? The Age Gap in Voter Turnout Through Time and Space, In: Journal of Elections, Public Opinion and Parties, 2012. 22(4), 407-430.

³⁶ Goerres, Achim: Why are Older People More Likely to Vote? The Impact of Ageing on Electoral, In: Political Studies, 2007. 9, 90-121.

gyengül a szavazási kötelesség érzése.³⁷ Más kutatók szerint a fiatalok alacsony részvételének oka a szavazás habitusának el nem sajátítása³⁸; illetve az új generációk alacsony politikai érdeklődése, vagy a szavazás, mint kötelesség érzetének gyengesége.³⁹

Az idősebb korosztályra jellemző pártosság okaiként Dassonville először Campbell-ék *Az Amerikai Szavazó*⁴⁰ című műükben használt elméleteket említi. Eszerint az idősebb választók vagy azért rendelkeznek erősebb pártkötődésekkel, mert olyan korban szocializálódtak, amikor amúgy is erősebb pártkötődés volt jellemző, vagy mert az állampolgár a választási folyamatoknak hosszú ideje részese, és ez idő alatt egy bizonyos pártra szavazott.⁴¹ Más elmélet⁴² azt hangsúlyozza, hogy az idősebb választók egyre ellenállóbbak a változásokkal szemben, így már kevésbé változnak, emiatt pártlojalitásuk sem változik.⁴³

Nem

A nemmel kapcsolatos kérdés a választói magatartás alapmodelleiben betöltött szerepén túl (pl.: inkább nők vagy férfiak szavaztak-e adott pártra) egyéb más kutatási irányt is kijelöl. Bár a jelenlegi nyugati demokráciákban „*a nők és férfiak politikai attitűdjei és szavazatai inkább hasonlók, mint különbözőek*”⁴⁴, régen, a tradicionális „*gender gap*”⁴⁵ elmélete szerint a nők nagyobb valószínűséggel támogattak volna konzervatív pártokat, mint most.⁴⁶ Azonban a nők háztartásbeli szerepüktől eltávolodva és az oktatásban, a munkaerőpiacon való megjelenésük következtében – foglalja össze Rosie Campbell Inglehart és Norris⁴⁷ modern „*gender gap*” téziséét a tradicionálissal szemben –

³⁷ Dassonville 2017. 140.

³⁸ Denny, Kevin - Doyle, Orla: Does Voting History Matter? Analysing Persistence in Turnout. *American Journal of Political Science*, 2009. 53(1), 17–35.

³⁹ Blais, André, – Rubenson, Daniel: The Source of Turnout Decline: New Values or New Contexts? In: *Comparative Political Studies*, 2013. 46(1), 95-117. (Dassonville 2017. 146.)

⁴⁰ Campbell, Angus – Converse, Philip – Miller, Warren – Stokes, Donald: *The American Voter*, University of Chicago Press, Chicago. 1960.

⁴¹ Dassonville 2017. 148.

⁴² Dinas, Elias: Openness to Change: Political Events and the Increased Sensitivity of Young Adults. In: *Political Research Quarterly*, 2013. 66(4), 868-882.

⁴³ Dassonville 2017. 149.

⁴⁴ Rosie Campbell: Gender and Voting, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: *Sage Handbook of Electoral Behaviour*, New York, 2017. 160.

⁴⁵ Norris, Pippa: ‘Gender: a gender-generation gap?’ In: Evans, Geoffrey – Norris, Pippa: *Critical Elections: British Parties and Voters in Long-Term Perspective*, London, Sage, 1999. 146-163.

⁴⁶ Campbell 2017. 160.

⁴⁷ Inglehart, Ronald – Norris, Pippa: ‘The developmental theory of the gender gap: women and men’s voting behaviour in global perspective’, In: *International Political Science Review* 2000. 21(4):441-462.

eltávolodtak a hagyományos értékektől, és a férfiaknál baloldalibb pozíciót foglaltak el: támogatják a magasabb jóléti, gyermekgondozásra és oktatásra szánt költségeket.⁴⁸

Másik, a nemek különbözőségéből fakadó kutatási irány a kékgalléros férfiak radikális jobboldali pártossága. Ennek egyik oka a kékgalléros munkásosztály „vesztes-érzete” a posztindusztriális társadalmakban, mert a szolgáltatási szektor a kézimunkával szembeni jelentős térnyerésével kell szembesülnie. A nők, akik inkább a szolgáltatási szektorban jelennek meg, nem találkoznak ezzel az érzéssel, így kevésbé lesznek a radikális jobb támogatói.⁴⁹

A nemekkel kapcsolatos harmadik kutatási irányként elképzelhető annak vizsgálata, hogy a nők inkább női jelöltekre szavaznak-e, vagy sem, de ezzel kapcsolatban nem születtek egyértelmű trendeket ábrázoló hosszútávú eredmények.⁵⁰

Társadalmi osztály

A társadalmi osztállyal kapcsolatban is megjelent néhány olyan elmélet, amely tovább szélesítheti a választói magatartás osztályhovatartozással kapcsolatos megközelítéseit.

Evans és Tilly 2017-es⁵¹ tanulmányukban arról írnak, hogy a korábbi nagy munkásosztály kisméretű munkásosztállyá való transzformálódása politikai és szociológiai következményekkel is járt. Szerintük a nagy munkásosztálynak korábban a nemzeti átlaghoz hasonlított a politikai véleménye, de e társadalmi csoport összezsugorodásával és a megnövekedett középosztály liberálisabbá válásával, elszakadtak ettől az átlagtól. A liberálisabb értékeket most a baloldal képviseli, amely értékek számukra kevésbé elfogadhatóak. A baloldali politikusok idegenek a munkásosztály számára, és fordítva is igaz.⁵²

Elméleti szempontból érdekes az a „*top-down*” megközelítés, amely szerint, ha a pártok nem képesek eltérő programokat kínálni a választók számára, tehát azok lényegében ugyanazok, akkor a választók kevésbé támaszkodnak osztályhovatartozásukra a választási döntésük

⁴⁸ Campbell 2017. 163.

⁴⁹ Campbell 2017. 169.

⁵⁰ Campbell 2017. 170.

⁵¹ Evans, Geoffrey - Tilley, James: *The New Politics of Class: The Political Exclusion of the British Working Class.*, Oxford, Oxford University Press, 2017.

⁵² Evans, Geoffrey: *Social Class and Voting*, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: *Sage Handbook of Electoral Behaviour*, New York, 2017. 189.

meghozatalakor. Vagyis, a különböző programalternatívák egymástól jól megkülönböztethetősége növeli annak motivációját, hogy a választó az osztályhelyzetéből fakadó értékek és érdekek alapján döntsön. Létezniük kell tehát a választók között a társadalmi helyzetükből eredeztethető ideológiai és értékpreferenciáknak.⁵³ Converse⁵⁴ ezzel kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy ha a pártok képtelenek a különböző osztályhelyzettel kapcsolatos álláspontok kialakítására, akkor a választók az osztályhelyzetüket, mint „útmutatót” sem lesznek képesek használni.⁵⁵

Ugyancsak újszerű meglátást kínál Kitschelt és Rehm⁵⁶ azon elemzése, amely a munkafeladatok rendszerének a politikai preferenciaformálás mechanizmusaira gyakorolt hatását fejtegeti. A kutatás fókusz a munkahelyeken megtapasztalt hierarchiára és a feladatok struktúrájára esik. A szerzők szerint a munkahelyen a hierarchia és a feladatok struktúrájából fakadóan az egyén elsajátít egyfajta gondolkodásmódot és problémamegoldó technikákat, amelyeket az élet más területén is használ, beleértve a politikai dimenziót is. Evans Kohn-t idézve a következőt teszi hozzá a fentiekhez: *„egy iparosodott társadalomban, ahol a munka központi szerepet tölt be az emberek életében, amit az emberek munkájuk folyamán tesznek, közvetlenül hatással van az értékeikre, hogy miként látják magukat, és a világgal kapcsolatos orientációikra.”*⁵⁷⁵⁸

Vallás és etnikum

Martin Eloff és Sigrid Roßteutscher összefoglalója szerint a vallás megmaradt olyan változónak, amellyel továbbra is számolni kell. Egyrészt, bár a társadalmak jóval szekulárisabbá váltak, egy vallásos kisebbség ezekben a társadalmakban ellenezheti a jóval megengedőbb életstílust a vallásossal szemben, ugyanúgy, mint ahogy egy szekuláris kisebbség a vallási normák által irányított és berendezett életstílust. Másrészt a vallási-szekuláris dimenzió szerepe megerősödik, ha a pártok vallási jellegű alternatívákat kínálnak, és direkt vallási értékek alapján mozgósítanak. A szerzők továbbá különbséget tesznek valódi és hamis

⁵³ Evans 2017. 185.

⁵⁴ Converse, Philip: (1958). The shifting role of class in political attitudes and behaviour, In: Eleanor E. Maccoby - Theodore M. Newcomb – Eugene L. Hartley: Readings in Social Psychology, 3rd edition. New York, Holt, 1958. 395 – 399.

⁵⁵ Evans 2017. 186.

⁵⁶ Kitschelt, Herbert - Rehm, Philipp: Occupations as a site of political preference formation, In: Comparative Political Studies, 2014. 47(12): 1670–1706.

⁵⁷ Kohn, M.L. (2001): Job complexity and adult personality, In: Grusky, b. David: Social Stratification: Class, Race, and Gender in Sociological Perspective, Boulder, CO, Westview Press. 2001. 205.

⁵⁸ Evans 2017. 191.

vallási alapú szavazás között. Előbbi esetében a választó számára a valódi vallási hit az első számú motivációs erő, míg az utóbbi esetében a vallás és szavazat közötti kapcsolat valamilyen – például osztály vagy etnikai – faktorok alapján jön létre.⁵⁹

Az etnikai kisebbségek választói viselkedésével kapcsolatos kutatásokat Sobolewska⁶⁰ két fő csoportban összegzi. Egyik azt mutatja be, hogy az etnikai kisebbségek nélkülözik a releváns politikai információkat, ezért alacsony a választásokon való részvételük. Csak akkor lehet számítani magasabb részvételre, ha az etnikumhoz tartozó egyén valamilyen vallási közösség tagja, amely információkkal látja el, vagy etnikai kisebbségből származik a jelölt, ami mozgósítja, illetve, ha az egyén etnikai kisebbség által sűrűn lakott területről származik. Hozzáteszi, az ismeretlen demokratikus választási gyakorlat is okozhatja az alacsony részvételt. A kutatások másik része azt bizonyítja, hogy az etnikai kisebbségek alapvetően hajlamosabbak az egyenlősítő, a kisebbségi értékek megjelenítését célzó, egyenlő jogokat biztosító baloldali pártokra szavazni. Egyéb kutatási eredmények⁶¹ azt is kimutatták, hogy kisebbségi jelölt esetén a fehér (független) szavazók inkább otthon maradnak szavazás helyett. Azonban, fontos megemlíteni e fejezet utolsó részénél, hogy a kutatási eredmények leginkább Amerika-központúak.⁶²

III.1. A Michigan-i Iskola pártidentifikációs modelljének alapjellemezői

A választói magatartás vizsgálatának további irányzata – a politikai pszichológia tradíciója – a Michigani Egyetemről indult⁶³ Angus Campbell, Warren Miller, Donald Stokes és Philip Converse „Az amerikai szavazó” (The American Voter⁶⁴)” című művével.⁶⁵ A tradíciót – nevét tekintve – pártidentifikációs, szociálpszichológiai és Michigan-i modellnek is hívják.⁶⁶

⁵⁹ Martin Elff és Sigrid Roßteutscher: Religion, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017. 199-203.

⁶⁰ Sobolewska, Maria: Race, Ethnicity and Elections: From Recognizable Patterns to Generalized Theories, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017. 220-236.

⁶¹ Gay, Claudine: The Effect of Black Congressional Representation on Political Participation, In: American Political Science Association, 2001. 95(3): 589-602.

⁶² Sobolewska 2017. 220-236.

⁶³ Carmines – Huckfeldt 2003. 225.

⁶⁴ Egyik alapmű: Campbell, Angus – Converse, Philip – Miller, Warren – Stokes, Donald: The American Voter, University of Chicago Press, Chicago, 1960.

⁶⁵ Tóka 2003. 436.

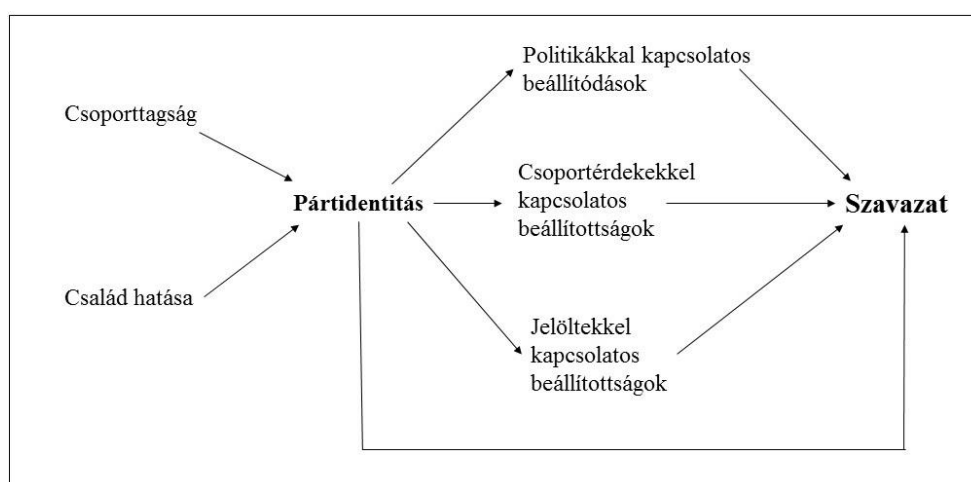
⁶⁶ Harrop – Miller 1987. 130.

Alapvetően „a pártidentifikációs modellben a szavazás egy expresszív, és nem instrumentális cselekvés.”⁶⁷ Kulcseleme a pártidentifikáció, amely „valamely párt irányába kialakult erős politikai lojalitást, hovatartozást jelent.”⁶⁸ A választó a tradíció értelmében a párthovatartozása miatt szavaz egy pártra, és nem annak programja vagy érvelése miatt. Nem mérlegel a jelöltek, programok között, hanem szavazatával a párttal való azonosulást fejezi ki. Az irányzat értelmében a pártpreferencia részévé válik a szavazópolgár személyes identitásának, és mint szűrő, azon keresztül látja és értelmezi a politikai valóságot.⁶⁹ A párttal kapcsolatos pozitív beállítottság beépül a szavazópolgár énképébe, és az racionális érvekkel nehezen megingathatóvá válik.⁷⁰ A pártidentifikáció funkciója továbbá az is, hogy a választónak segítséget nyújtson a politikai információkkal való megbirkózásban.⁷¹

A modell az úgynevezett oksági tölcserő használja a pártidentifikáció magyarázatához. A vizsgálatot először a közvetlenül befolyásoló tényezők és attitűdök (jelöltektől és pártoktól alkotott) megismerésével kell kezdeni, majd az így kapott információkat vissza kell vezetni az egyén politikai pártokkal kapcsolatos „tartósabb beállítottságaira”. E tartósabb beállítottságok a gyermekkori, főként a családi szocializációból erednek, és vezethetők le. A tölcserő bemeneti nyílásán tehát sok közvetett ok, míg száznál kevés közvetlen ok található a pártidentitás megfejtéséhez.⁷²

A következő ábra a Michigani modell alapvető logikáját mutatja:

1. ábra: Michigan-i pártidentifikációs modell logikája⁷³

⁶⁷ Harrop – Miller 1987. 130.

⁶⁸ Körösenyi – Enyedi 2004. 205.

⁶⁹ Enyedi – Körösenyi 2004. 205.

⁷⁰ Tóka 2003. 437.

⁷¹ Harrop – Miller 1987. 133.

⁷² Tóka 2003. 436.

⁷³ Saját készítésű táblázat Harrop – Miller (131-133.) és Enyedi – Körösenyi (205.) feldolgozása alapján.

A választók a modell tükrében a pártok politikáit, jelöltjeit, illetve az egyéb politikai értékeket és attitűdöket is a pártidentitás szűrőjén keresztül látják.⁷⁴ A modell kiemeli még egy másik, hosszú távú direkt, a pártidentifikációból eredő hatást, amely szintén befolyásolja a leadott voksot.⁷⁵ Magára a pártidentifikáció kialakulására a társadalmi csoportok és a család bír hatással. Ugyanakkor a modellnek a társadalmi csoportok hatásával kapcsolatos része nem igazán kifejtett a szerzők munkájában. A pártidentifikációt tekintve sokkal inkább annak következményeivel foglalkoztak, mint eredetével. A csoporttagság pszichológiai jelentését vizsgálták inkább, mint magát a csoport helyét a társadalomban.⁷⁶

„Az amerikai szavazó” kutatási eredményei szerint⁷⁷ a választók jelentős kisebbsége, tizenkét⁷⁸ százaléka szavaz úgy pártokra, hogy egyéb kérdésekkel és jelöltekkel kapcsolatos attitűdjeikben nem racionalizál, csak pártidentifikációjuk befolyásolja őket.⁷⁹

A szociálpszichológiai tradíció értelmében a legtöbb választónál kialakul egy párt felé, a családból örökölt, általános hűségérzet.⁸⁰ Az 1960-as években készített kutatások arra mutattak rá, hogy az amerikai gyerekek 10-11 éves korukra kvázi primitív hűséggel rendelkeznek valamelyik politikai párt irányában, amelyet a szülői hűség határozott meg. Az akkori kutatások olyan eredményeket is produkáltak, amelyek szerint a középosztálybeliek esetében – alapvetően a szülő politikai iránti érdeklődéséből fakadóan – a szülők és a gyerekek párttámogatottsága közötti összefüggés erősebb más csoportokhoz képest. Valószínűleg, a szülőtől elhangzott információk alapján a gyerek megismerkedik szülei álláspontjával a politikai pártot illetően, és ő is azt kezdi követni. A kutatások azt is kimutatták, hogy az összes társadalmi csoportot tekintve a gyerek és az apa pártidentifikációjának összhangja nagyobb volt, mint a gyerek és az anyjéé (ekkor a nők lehetősége a politikában még halvány, nők nem politizáltak).⁸¹

Már az akkori kutatási eredményeket is kritizálták, mivel nem volt biztos az 1960-as évek tendenciáinak tipikussága. Akkoriban egymással

⁷⁴ Enyedi – Körösnéyi 2004. 205.

⁷⁵ Harrop – Miller 1987. 131-132.

⁷⁶ Harrop – Miller 1987. 131-132.

⁷⁷ Érdekes megjegyezni, hogy a pártos, pártidentitás alapján szavazók tábort 12 százalékra mérték. A szerzők továbbá a válaszolók szerint további szinteket különböztettek meg csoportosítás céljából (ideology – near-ideology; group benefits; goodness and badness of times; absence of issue content). E csoportok ismertetése terjedelmi okok, illetve a modell specifikumainak bemutatása miatt is elmarad (Campbell et al.: 1960. 217-265).

⁷⁸ Campbell – Converse – Miller – Stokes 1960. 234.

⁷⁹ Harrop – Miller 1987, 131-132.

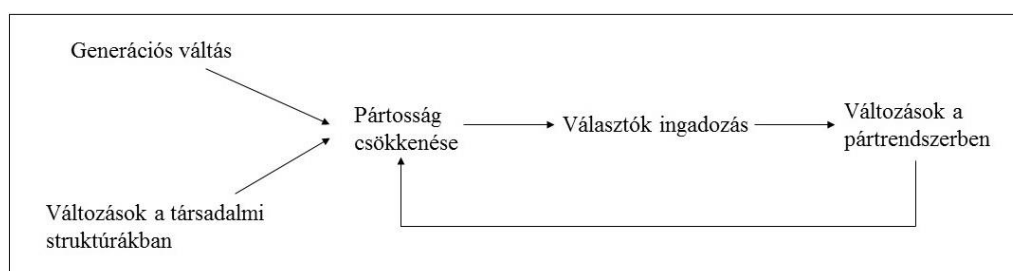
⁸⁰ Harrop – Miller 1987, 133.

⁸¹ Harrop – Miller 1987, 136.

ellentétes két álláspont is kialakult, foglalja össze azokat Evans. Egyiket Converse képviselte, aki szerint három generáció szükséges ahhoz, hogy egy pártidentifikáció megerősödjön, és önmagát fenn is tudja tartani. Az ellentétes oldalon Beck állt, aki szerint a harmadik generáció már nem rendelkezik erős párthűséggel, pártkötődésekkel. Előbbiben a generációk egymásnak egyre erősebb pártlojalitásokat adnak át, míg az utóbbiban egyre gyengébbeket.⁸²

A későbbi kutatásokból kiderült, hogy a pártidentitás kialakulása már nem olyan könnyen vezethető le a családi szocializációból, és magának a pártidentitásnak a magyarázó ereje is csökkent.⁸³ Sőt, a politikai aktivitás és orientációk kialakulására, a politikai objektumokra irányuló vélekedés és érdeklődés formálásában sem bír már erős befolyással.⁸⁴ Ennek oka a szociológiai iskola előző fejezetében, az osztályalapú szavazat erejének csökkenésénél felsorakoztatott társadalmi változások között is kereshető. A pártosság hatásának csökkenésével megkezdődött a *dealignment* jelensége, vagyis a pártkötődések egyes pártok irányába történő meggyengülése vagy megszűnése.⁸⁵

2. ábra: Pártosság csökkenésének folyamata⁸⁶

Mindez a generációs váltásokkal, illetve a társadalom szerkezetében bekövetkezett változásokkal kezdődött. A gazdasági stabilitás, a tartós jólét, a középosztály megnövekedése mellett a társadalomban igény mutatkozott politikai információk beszerzésére, illetve a politikai és gazdasági folyamatokba történő beleszólásra. Új törésvonal jelent meg a már korábban tárgyalt posztmaterializmus képében, és az új generációk az élet minőségével, a kisebbségi jogokkal, a természetvédelemmel és egyéb újbaloldali értékekkel kapcsolatos problémákkal kezdtek el

⁸² Harrop – Miller 1987, 136-138.

⁸³ Tóka 2003. 438.

⁸⁴ Bognár, Adrienn – Szabó, Andrea: Politikai szocializációs modellek Magyarországon 1990 – 2016, In: Szabó Andrea – Oross Dániel (szerk.): Csendesek vagy lázadók, A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011 – 2015), 2017, Belvedere Meridionale, MTA TK PTI, Szeged – Budapest, 25.

⁸⁵ Harrop – Miller 1987 140.

⁸⁶ Saját készítés Harrop-Miller (1987) munkája alapján, 140.

foglalkozni.⁸⁷ Csökkentek a vallási és az osztályalapú kötődések, ami a pártok alapvető tradicionális alapjait ingatta meg. Az oktatás kiteljesedése lehetővé tette a középosztály számára, hogy a politikai kérdéseket már nem kizárólag a párthűség alapján vizsgálják. A politikai információk közléséért már nem csak a pártok voltak felelősek, hanem a televízió és internet megjelenésével számos tartalmat befogadhatott a választó. Emiatt sok új párt is megjelent, amelyek tovább gyengítették a régi pártokhoz tartozó lojalitásokat.⁸⁸

Tod Donovan Inglehart⁸⁹ és Dalton „kognitív mobilizáció” tézisének összefoglalásával támasztja alá a pártosság csökkenésének okát. A kognitív mobilizáció olyan folyamatot jelöl, amelyben a kiterjedt és átalakult formális oktatás miatt megemelkedett az egyén képessége és kapacitása különböző üzenetek befogadására és feldolgozására. Így a tömeges nyilvánosság számára széles körben elterjedt formális oktatás és az egyén a tömegmédiá új formáinak való megnövekedett kitettsége miatt a választó új politikai értékeket, attitűdöket sajátíthatott el, változást idézve elő ezzel a választói magatartásában.⁹⁰ A modern társadalmakban az oktatás kiterjedésének és a tömegmédiá okozta óriási információáradatnak köszönhetően a politikai információk költségei lényegesen lecsökkentek. *„Ennek a kognitív mobilizációnak köszönhetően a választók már képessé váltak a politikai komplexitásokkal való megbirkózásra és meghozni saját politikai döntésüket”*⁹¹. Azáltal, hogy megnőtt a közösségek (nyilvánosság) képessége a politikai információk feldolgozására, kevesebb egyén kényszerült politikai heurisztikák, (pártos) affektív címkék használatára⁹², foglalja össze Donovan.⁹³

Későbbi kutatások⁹⁴ azonban rácafoltak a pártosság erejének elhalványulására, és megerősítették annak irányadó szerepét a hosszú távú választási trendek feltérképezésében.⁹⁵ Tóka a pártidentitás jelenségével kapcsolatban megjegyzi, hogy manapság is olyan gondolatmankóként szolgál, amelyre a kevés információval rendelkező,

⁸⁷ Flanagan – Dalton – Beck 1984. 1. Fejezet.

⁸⁸ Harrop – Miller 1987. 140.

⁸⁹ Inglehart, Ronald: Cognitive Mobilization and European Identity, In: Comparative Politics.1970.45-70. 47.

⁹⁰ Donovan, Todd: Cognitive Mobilization, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017. 314.

⁹¹ Dalton, Russell: Cognitive Mobilization and Partisan Dealignment in Advanced Industrial Democracies, In: Journal of Politics, 1984. 46(1):264-84. 265.

⁹² Dalton, Russell: Partisan Mobilization, Cognitive Mobilization, and the Changing American Electorate, In: Electoral Studies, 2007. 26(2):274-286. 276.

⁹³ Donovan 2017. 314.

⁹⁴ Példaként említem Michael S. Lewis-Beck, William G. Jacoby, Helmut Norporth és Herbert F. Weisberg *The American Voter Revisited* című munkáját, amelyben a szerzők ugyanazzal a módszertannal, mint az *American Voter*-ben, vizsgálták meg az amerikai választókat 2000-2004 közötti adatok alapján. Az eredmények szerint a pártosság jelen van, és ugyanúgy befolyásolja a szülői hatás annak kialakulását.

⁹⁵ Harrop – Miller (1987), 139.

kevésbé iskolázottabb választópolgárok támaszkodnak döntésük meghozatalakor, és szükséges gondolatmunkó marad ahhoz, hogy az állampolgár ne „csalóka, futó” benyomásokat alapul véve szavazzon, hanem „hosszabb távú tapasztalat szűrőjén átment megfontolások alapján.”⁹⁶

III.2. Pártidentifikáció kialakulását és befolyását elősegítő tényezők

A pártidentifikáció kialakulásáért olyan egyéni és kontextusszintű hatások is felelősek, mint a történelmi örökség, a már fentebb tárgyalt család, a politikai események, vagy a választások.⁹⁷

A történelem, a múlt eseményei jellegzetes pártos törvényszerűségeket hagynak maguk után.⁹⁸ A pártokat nemcsak a jelen teljesítménye alapján értékelik, hanem azok múltbeli szerepe és sajátossága is befolyásolja a pártos kötődések kialakulását. Az ilyen múltból fakadó felhalmozott tapasztalatok csak akkor fejthetnek ki hatást, ha a szocializáció folytán megmarad azok kontinuitása.⁹⁹ Peisakhin kutatása¹⁰⁰ rávilágít a történelmi megosztottság identitásformáló szerepére. Ezek a megosztottságok ugyanis demográfiaileg hasonló régiókban mégis területileg eltérő szavazási mintákat eredményeznek (ld. Ukrajna esetét a tanulmányában).¹⁰¹ A 2013-as szövetségi választások után Berlinben is érezhető volt a történelmi sajátosság választói térképre tett lenyomata: nyugaton az SPD/Zöldek, míg keleten a Die Linke (DDR utódja) nyerte meg a választókerületeket.¹⁰²

A család szerepének kiemelt fontosságára az egyén politikai szocializációjában már a modell általános leírása is kitért. A korai szakirodalom kulcsszerepet adott a szülők számára saját politikai értékeik és ideológiájuk, pártos prediszpozícióik az utódok számára történő átadásában. Ez a folyamat már a szociológiai alaptradícióban tárgyalt transzmisszió keretében zajlik. Az utódok pártossága a kutatások

⁹⁶ Tóka 2003. 437-438.

⁹⁷ Dinas, Elias: The Evolving Role of Partisanship, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017. 268.

⁹⁸ Dinas 2017. 269.

⁹⁹ Dinas 2017. 275.

¹⁰⁰ Peisakhin, Leonid: In History's Shadow: Persistence of Identities and Contemporary Political Behavior, Working Paper 2012/272 Juan March Institute.

¹⁰¹ Dinas 2017. 269.

¹⁰² Dinas. 2017. 268.

szerint¹⁰³ valamennyire formálódik a szülői ház elhagyása után, de a szülők „adta” pártosság mindvégig meghatározó marad számukra. Az utódok később újabb szocializációs ágensekkel és politikai eseményekkel találkoznak, „amelyek megerősíthetik vagy ellentmondhatnak a szülői nézeteket/nézeteknek.”¹⁰⁴

További kutatások azt is kimutatták (Egyesült Királyság és az USA adatai alapján)¹⁰⁵ – foglalja össze őket Dinas –, hogy politizáló családok esetében az értékek, attitűdök, a pártosság intergenerációs átadása hatékonyabban megvalósul, mint a nem politikus családokban, azonban az utód egyben nyitottabbá válik más szocializációs ágensek felé is, ahonnan érkező ingerek módosító hatást gyakorolhatnak a kialakult pártosságukra. Német adatokkal végzett kutatás¹⁰⁶ a fenti állítás fordítottját igazolta: a politika iránt kevésbé érdeklődő választók között a pártosság erősebbnek és a változással szemben ellenállóbbnak bizonyult.¹⁰⁷

A különböző politikai események pártidentitásformáló ereje leginkább a korral áll összefüggésben. A kutatási eredmények Dinas összefoglalójában azt mutatják, hogy a különböző politikai események a korai felnőttkorban képesek a legerősebb hatást gyakorolni az egyénre, mert egyrészt a fiatal felnőttek a leginkább rezponzívak ezekre az eseményekre, másrészt azokban az években ezeknek az eseményeknek a hatása hosszabb ideig tarthat.¹⁰⁸ A választók pártosságára ugyancsak hatással lehetnek a választások (pártosság kialakítása mint *shortcut*), és az új demokráciákban a politikai elit pártos elköteleződést teremtő képessége.¹⁰⁹

Természetesen, itt is érdemes megemlíteni a szociológiai tradíciónál már nagyvonalakban jellemzett egyéb változókat (kor – életciklus hatás; etnikai, nemi és vallási sajátosságok), hiszen azok néhány ponton összefüggést mutattak a pártosság mértékével.

¹⁰³ Jennings, Kent M – Laura Stoker – Jake Bowers: Politics Across Generations: Family Transmission Reexamined In: The Journal of Politics, 2009. 71. 782–99.

¹⁰⁴ Dinas 2017. 269.

¹⁰⁵ Dinas, Elias: Why Does the Apple Fall Far From the Tree? How Early Political Socialization Prompts Parent-Child Partisan Dissimilarity. In: British Journal of Political Science, 2014. 44(4). 827-852.

¹⁰⁶ Kroh, Martin - Selb, Peter: Inheritance and the Dynamics of Party Identification, In: Political Behavior, 2009. 31(4): 559-574.

¹⁰⁷ Dinas 2017. 270.

¹⁰⁸ Dinas 2017. 271.

¹⁰⁹ Dinas 2017. 272-275.

IV.1. A racionális választói magatartás tradíciója és irányzatai

A politikai magatartás harmadik tradíciója Anthony Downs 1957-es, *The Economic Theory Of Democracy*¹¹⁰ című munkájának nyomán alakult ki a 60-as években. Ez az irányzat a politikai gazdaságtan, a racionalitás és az önérdék elveit ötvözi és használja a választói viselkedés leírására.¹¹¹

A racionális választói modell fő állítása, hogy *„a választók azt a pártot választják, amely a legközelebb áll a saját érdekeikhez, értékeikhez és prioritásaikhoz.”*¹¹² Először a *„szavazó felismeri a saját önérdékeit, értékeli az alternatív jelölteket az alapján, hogy melyik szolgálja leginkább ezt az önérdéket, és arra a jelöltre (vagy pártra) szavaz, amelyet a legkedvezőbbnek értékelt.”*¹¹³ Ehhez *„racionális döntéseket hoznak úgy, hogy kikalkulálják, melyik párt a legjobb eszköz a céljaik eléréséhez.”*¹¹⁴ Ha a választó racionálisan szavaz, lényegében azt a pártot vagy jelöltet támogatja, amellyel legvalószínűbb, hogy elérheti az önérdékéből fakadó politikai céljait,¹¹⁵ ezért a modell tükrében a szavazás csupán eszköz a választó számára.¹¹⁶

A racionális választó megvizsgálja, hogy a szavazásból milyen haszna származhat neki. A végeredménynek ugyanis lehet költsége és haszna is. A szavazó ennek tükrében azt az alternatívát választja, amellyel a legjobban jár, a „leghasznosabb” számára, vagy amely a legkevésbé „költséges”.¹¹⁷ Az egyén több alternatívával való szembesülése esetén nyereségének maximalizálása érdekében választ. Az individuum nyeresége a választott és az elutasított opció különbségéből fakad.¹¹⁸

Downs a racionális egyénnel szemben a következő kritériumokat határozza meg:

1. Feltételezi, hogy az egyén képes döntést hozni, amikor alternatívákkal találkozik.
2. Az egyén ugyanakkor képes a preferenciáit rangsorba állítani.
3. E rangsor tranzitív, vagyis, ha az egyes alternatívát jobban preferálja a kettesnél, a kettest a hármasnál, akkor az egyest is jobban kell preferálnia a harmadik helyre sorolt alternatívával szemben.

¹¹⁰ Downs, Anthony: *An Economic Theory of Democracy*. Harper & Row, New York, 1957.

¹¹¹ Carmines – Huckfeldt 203. 225.

¹¹² Harrop – Miller 1987. 130.

¹¹³ Enelow, James – Hinich, Melvin: *The Spatial Theory of Voting: An Introduction*. Cambridge, Cambridge University Press, 1984. 145.

¹¹⁴ Harrop–Miller 1987. 130.

¹¹⁵ Harrop–Miller 1987. 130.

¹¹⁶ Harrop–Miller 1987. 146.

¹¹⁷ Evans 2004. 71.

¹¹⁸ Evans 2004. 71.

4. A szerző azt is feltételezi, hogy az egyén a legpreferáltabb alternatívát választja,

5. és ha az egyén az idő bármely más pontján, de ugyanilyen körülmények között találkozik az alternatívákkal, akkor is ugyanazt a döntést hozza meg.¹¹⁹

A modell mindezen kritériumok alapján feltételezi, hogy a választónak van fogalma a végeredményről, tudja, milyen kimenetelét akarja a választásoknak, és azt is tisztán látja, e kívánt végeredményhez melyik alternatíva vezet, valamint az egyén ehhez információkkal is rendelkezik.¹²⁰

Anthony Downs alapműve szerint a racionális egyén a döntése meghozatalához a következő racionális lépéseket teszi meg. Ezeket olyan környezetben lépi meg, amelyben minden információ a rendelkezésére áll, és nincsenek költségek:

1. A választó leelőször megnézi, hogy az épp hatalmon lévő kormány (inkumbens) mit tett a választásokig, kormányzati tevékenységének milyen előnyei voltak, és ez mennyire volt „hasznos” (*utility income*¹²¹) számára. A választó majd azt feltételezi, hogy az épp hatalmon lévő kormánytól ugyanezt várhatja a jövőben is; vagyis az inkumbens teljesítménye alapján dönt, nem ígéretei szerint.

2. A választó aztán „hipotetikus” kalkulációval kiszámítja, hogy az ellenzék hatalmon mennyire bizonyult volna „hasznosnak”, annak kormányzati teljesítménye milyen előnyökkel járt volna számára. Majd a két eredmény különbségének kiszámítása után arra a jelöltre/pártra szavaz, amely számára előrébb végzett.

3/a. Ha a racionális választó kétpárti rendszerben dönt, akkor a preferált, számára nagyobb haszonmaximalizálással járó pártra szavaz;

3/b. Ha többpártrendszerben dönt a választó, akkor a racionális egyén akkor szavaz a legpreferáltabb pártjára, ha annak van esélye a győzelemre, ellenkező esetben az esélyesebbre voksol. Ha az egyén jövőorientált döntést hoz, csak akkor voksol a többpárti rendszerben a győzelemre esélytelen preferált pártjára, ha biztosítani akarja a párt számára azt a lehetőséget, hogy a következő választásokon alternatívaként újra indulhasson (és ne tűnjön el).

¹¹⁹ Downs 1957. 6.

¹²⁰ Evans 2004. 72.

¹²¹ Ezek legtöbbször láthatatlanok, és közszolgáltatásokat (Downs nyomán pl.: utcaseprés, víztisztítás) jelentenek. A választó számára élvezetes a tiszta utca látványa, a tiszta ivóvíz.

4. Ha a racionális választó nem tud preferenciát felállítani az inkumbens és az ellenzéki párt között, mert azok platformjai és/vagy politikái között nem érez különbséget, akkor vagy távol marad a szavazástól, vagy az inkumbens előtt hivatalban lévők teljesítményét hasonlítja össze a jelenlegi inkumbenssel, és ha jobbnak értékeli az utóbbit, akkor rá szavaz, ha rosszabbnak, ellene, ha nem érez különbséget, ugyancsak távol marad a szavazástól.¹²²

A valóságban azonban az információ nem kielégítő és költséges.¹²³ Az egyén számára a politikai kérdésekről tájékozódni költségesebb¹²⁴, mint a választásból származó relatív haszon, ezért a választók számára a politikai ügyekben való teljes tájékozottság elérése nem racionális erőfeszítés.¹²⁵ Annak érdekében, hogy csökkentsék e költségek nagyságát, „egyszerűsítő megoldásokat” keresnek.¹²⁶ Olyan lehetőségekhez nyúlnak, mint például a különböző heurisztikák, amelyekkel a komplex döntési műveleteket redukálni képesek az egyszerűbb döntéshozatali szintekre.¹²⁷ Ezáltal a választók könnyebben hoznak döntést, és úgy alakítják ki politikai preferenciáikat, hogy nem minden politikai kérdés részleteit ismerik maximálisan.¹²⁸

Downs maga a következőket javasolja az információs költségek csökkentésére:

- pártok ideológiai alapon történő megítélése, ami csak akkor lehetséges, ha a kormány ideológiai alapon hoz döntéseket;
- hasonló érdeklődésű emberek véleménye vagy médiatartalmak;
- mások által már feldolgozott és leegyszerűsített „ingyenes információk”¹²⁹.¹³⁰

A modellel Downs azt hangsúlyozza, hogy csak gazdasági és politikai okok lehetnek racionálisak. Ha az egyén valamilyen egyéb nyomás (érzelmi, család, klientizmus) miatt hoz döntést, és nem a fenti két ok valamelyike alapján, akkor a választó szavazáskor csupán „*politikai eszközt alkalmaz nem politikai célok elérésére.*”¹³¹

¹²² Downs 1957. 49-50.

¹²³ Harrop – Miller 1987. 147.

¹²⁴ Típusait tekintve Downs megkülönböztet beszerzési, elemzési, értékelési és nem átruházható költségeket (Downs 1957. 210).

¹²⁵ Carmines – Huckfeldt 2003. 244.

¹²⁶ Carmines – Huckfeldt 2003. 244.

¹²⁷ Carmines – Huckfeldt 2003. 244–245.

¹²⁸ Carmines – Huckfeldt 2003. 244.

¹²⁹ Azért ingyenesek, mert az információk feldolgozását már más elvégezte; nem az egyénnek kell.

¹³⁰ Downs 1957. 222.

¹³¹ Downs 1957. 7.

Downs alapművében arra konklúzióra jut, hogy a racionális szavazó akkor viselkedik racionálisan, ha távol marad a szavazástól, nem megy el voksolni. A racionális egyén távolmaradása azért racionális, mert a szavazásban való részvételből adódó várható haszon alacsonyabb, mint a részvétel költségei. A várható haszon, illetve annak valószínűsége, hogy egy választópolgár hatással lesz a végeredményre, minimális.¹³²

A racionális választást Downs a következő képletekkel fejezi ki:

$$B_i = E(U^1_{t+1})_i - E(U^2_{t+1})_i^{133}$$

$$(U^A_t) - E(U^B_t)^{134}$$

Az első képlet a választópolgárnak (i) azt a hasznát (B) mutatja, ami az általa preferált párt vagy jelölt (U^1) a másik jelölttel/párttal (U^2) szembeni győzelméből ered. Akkor beszélhetünk hasznonról a művelet alapján, ha a kivonás után a végeredmény mindenképp pozitív $(U^1)_i > (U^2)_i$, $(B > 0)$ lesz.¹³⁵

A második képlet kisebb módosítást tartalmaz a várható hasznot tekintve. Ugyanis Downs hozzáteszi, hogy az ellenzék (B) kormányzati pozícióból fakadó hasznosságát csak becsülni lehet, így az elvárt (E) hasznosságot (U) vonhatjuk ki az inkumbens (A) kormány már ismert hasznosságából.¹³⁶

Azonban a választók – rációfólva Downs végkövetkeztetésére, miszerint a racionális választó nem szavaz – mégis elmennek voksolni. A szakirodalom ezt a következő okokkal magyarázza:

- a részvételi költségek nem magasak (nem nagyobb, mint „betérni egy kocsmába egy sörré”)¹³⁷;
- félelem a társadalmi megítéléstől¹³⁸ (önzőnek tartják a távolmaradót¹³⁹; népszerűség-vesztés¹⁴⁰);
- a szavazást a választópolgár kötelességének érzi;¹⁴¹
- a távolmaradásból eredő büntudat elkerülése;¹⁴²

¹³² Carmines – Huckfeldt 2003. 228.

¹³³ Az E az U hasznosság várható értékét mutatja, illetve a t az időt szimbolizálja.

¹³⁴ Downs 1957. 140

¹³⁵ Downs 1957. 38-39.

¹³⁶ Downs 1957. 140.

¹³⁷ Niemi, Richard: Cost of Voting and Nonvoting, In: Public Choice, 1976/27. 115-119.

¹³⁸ Oberbye, Einar: Making the case for the rational, self-regarding Ethical voter... and solving the Paradox of not voting in the process, In: European Journal of Political Research, 1995/27.

¹³⁹ Bufacchi, Vittorio: Voting, Rationality and Reputation, In: Political Studies 2001/49.

¹⁴⁰ Evans 2004. 84.

¹⁴¹ Riker, William – Ordershook, Peter: The Theory of Calculus of Voting, In: American Political Science Review, 1968/62/1.

¹⁴² Evans 2004. 85.

- a kollektív távolmaradás miatti demokrácia-összeomlás költségei magasabbak, mint a szavazás költségei;¹⁴³

- illetve a választó gondolhatja azt, hogy más polgár is ugyanolyan preferenciákat vall, mint ő. Így, ha ő is és a másik választó is elmegy szavazni, nagyobb eséllyel befolyásolhatják a végeredményt mindkettőjük által preferált irányba.¹⁴⁴

A fenti okok miatt Riker és Ordershook a downs-i képlet logikáját tovább fejlesztve, és már az egyéb érzelmi dimenziót is beleépítve a következő módon határozták meg a „szavazás kalkulusát”¹⁴⁵:

$$R = PB - C + D; R > C; PB + D > C^{146}$$

A képlet a következőt jelenti:¹⁴⁷

- R (Reward) = a haszonban mérhető nyereség a szavazó számára;
- B (Benefit) = az a haszon, amelyet a választó az általa preferált párt a másik párttal szembeni győzelméből nyer;
- P (Probability) = annak valószínűsége, hogy a leadott szavazat számít; $0 < P < 1$ (nagyobb egyenlő);
- C (Costs) = választási/részvételi költségek, $C < 0$
- D (Duty and others) = a fent tárgyalt érzelmi okok, mint a kötelesség érzése; a megbánás elkerülése, szavazás aktusából fakadó pozitív érzet, félelemérzet elkerülése, stb.

A választópolgár csak akkor szavaz, ha:¹⁴⁸

- $D > C$, $PB \geq 0$, így az $R > 0$, R tehát pozitív, vagyis a szavazás költségeit meghaladják a szavazáshoz köthető egyéb érzelmi tényezők, és a preferált jelölt várható győzelme és a tőle várt nyereség nagyobb, mint nulla;
- $D \leq C$, de $PB > C-D$, így $R > 0$, R tehát pozitív, vagyis a preferált jelölt várható győzelme és a tőle várt nyereség nagyobb még úgy is, hogy a szavazás költségei nagyobbak a szavazás egyéb érzelmi tényezőitől, illetve kettőjük különbségének eredményeként a költségek magasabbak.

¹⁴³ Downs 1957. 269.

¹⁴⁴ Evans 2004. 86.

¹⁴⁵ Riker–Ordershook 1968. 28.

¹⁴⁶ Riker–Ordershook 1968. 28.

¹⁴⁷ Riker–Ordershook 1968. 25.

¹⁴⁸ Riker–Ordershook 1968. 35.

A választópolgár viszont nem szavaz, ha:

- $D \leq C$, de $PB \leq C-D$, így $R \leq 0$, tehát R negatív (vagy 0); a részvételi költségek nagyobbak, mint az érzelmi dimenzió, és a preferált jelölt győzelme, illetve a győzelemből származó haszon valószínűsége alacsonyabb, mint a tiszta költségek az érzelmi motivációk (D) kivonása után is.

IV.2. Fiorina racionális szavazóképe

Az előző fejezetben bemutatam a racionális választói tradíció átfogó elméletét és a szavazás kalkulusát. A következő részfejezetek e tradíción belül kialakult egyéb, a választói magatartás kutatási megközelítéseit és lehetőségeit vázolják röviden. Terjedelmi okok miatt ezek bővebb elemzésére ebben a tanulmányban jelenleg nincs mód.

Fiorina *Retrospective Voting in American National Elections* című munkájában a retrospektív¹⁴⁹ szavazást vizsgálta. Azt állítja, hogy a választóknak nem kell mindent tudniuk a politikákról, nem is érdekli igazán őket, hanem azt vizsgálják meg, hogyan érezték magukat az inkumbens párt kormányzása alatt. Sokkal inkább az eredményekre fókuszálnak, mint a politikákra.¹⁵⁰ Megjegyzi, hogy leginkább olyan gazdasági vagy külpolitikai hatásokat néznek, amelyek befolyásolták az életüket (pl.: munka elvesztése; fiúgyermek elvesztése a terrorizmus miatt).¹⁵¹

Az alapelmélet szerint a választó a szavazatával a bizalmat fejezi ki az inkumbens párt „politikai csomagja” iránt (ellenkező esetben, ha nem rá szavaz, akkor bizalmatlanságát),¹⁵² és „a szavazók nem újra döntenek minden egyes választáson, hanem kialakítanak egy olyan pártidentifikációt, amely inkább egy retrospektív elvárások folyamatos címkéjeként (*running tally of retrospective evaluations*¹⁵³) szolgál, mint érzelmi kötődésként.”¹⁵⁴

¹⁴⁹ Az elméletet már Valdimer O. Key nevezetű kutató, a *The Responsible Electorate* (1966) című munkájában használta. Fiorina könyvében elemzi ezt az elméletet (*reward – punishment theory*), és kimondja, a választók alaposabb megismeréséhez retrospektív és prospektív megkülönböztetéseket is vizsgálni kell (Fiorina 1981. 4-7).

¹⁵⁰ Fiorina, Morris: *Retrospective Voting in American National Elections*, Yale University Press, New Haven, 1981. 5-7.

¹⁵¹ Fiorina 1981. 5.

¹⁵² Fiorina 1981. 45-46.

¹⁵³ Érdekes megjegyezni, hogy ezt a típusú pártidentitást néhány kutatásban a Michigani pártidentifikációs modell mellé állítják, mint a pártidentifikáció kialakulásának második elméletét (lásd Dinas összefoglalója, 2017. 266.).

¹⁵⁴ Harrop – Miller 1987. 149.

A downs-i modellben – hasonlítja őket össze Evans – a szavazók a kormány részéről olyan „nyomokat” keresnek, amellyel megállapítható a jövőbeli viselkedése. Fiorina modelljében direkt módon a választókat a retrospektív megítélések irányítják. *„Downs szavazói azért néznek vissza, hogy aztán előre tekinthessenek”*.¹⁵⁵

Fiorina szavazói számára az ellenzék teljesítménye esetleges kormányzásuk esetén kevésbé fontos. Az elmélet szavazóit a politikákkal szemben az eddigi eredmények érdeklik, és ezek tükrében „bünteti vagy jutalmazza” szavazatával az inkumbens pártot vagy kormányt. A fent említett pártidentifikáció nem érzelmi alapú, hanem az eredményekről alkotott politikai információk interpretálásának következménye.¹⁵⁶

IV.3. Racionális fogyasztói modell

Himmelweit és társai az 1979 és 1983 közötti *survey* adatok vizsgálata alapján dolgozták ki a fogyasztói modelljüket. Elméletük szerint a választó szavazáskor pártot vásárol, és nem a párt győzelme érdekli őket, mivel az már amúgy is valószínűsíthető.¹⁵⁷ A szavazó a modellben inkább aktív, mint passzív, reszponzív, mint függő. A hangsúly a választók politikai preferenciáin van. A választók azt a pártot keresik, amelyik a leginkább találkozik a preferenciáikkal, csakúgy, mint ahogy a fogyasztók azt a terméket keresik, amely leginkább találkozik a szükségleteikkel. A választás előtt a szavazók éppúgy megnézik a pártok, mint a termékek megbízhatóságát is. A választók márkabéli lojalitásukat alakítanak ki. A korábbi szavazásoknak kevés direkt hatása van. A szavazók úgy tekintenek a választásra, mint egy *„bevásárlási expedícióra”*, ahol ugyanúgy keresik a friss ötleteket, mint az új pártokat, vagy a régi kedvenceket. Habár a szavazók számára szűk, nem is mindig megfelelő információk állnak rendelkezésre, mégis tudatos, instrumentális és egyéni döntést hoznak.¹⁵⁸

A szerzők elismerik, hogy van jelentősége a Michigani-féle pártpreferenciáknak, de amint az álláspontokkal rendelkező individuum belép a piacra, hatása gyengül. Hangsúlyozzák a kampányok jelentőségét, amelyek képesek változtatni az utolsó pillanatban is a választói véleményeket. Azt is megjegyzik, a társadalmi kontextusnak és a

¹⁵⁵ Harrop – Miller 1987. 150.

¹⁵⁶ Harrop – Miller 1987. 150.

¹⁵⁷ Himmelweit, Hilde – Humphrey, Patrick – Jaeger, Marianne – Katz, Michael: *How Voter Decides*, Academic Press, 1981. 117.

¹⁵⁸ Harrop – Miller 1987 151-152.

társadalmi rétegekben történő mozgásnak is van jelentősége a választói döntés alakulására.¹⁵⁹

IV.4. Issue alapú szavazás – tematikus szavazás

Az elmélet azt állítja, hogy a választó különböző politikai kérdések, *issue*-k alapján dönt. Megnézi saját, illetve a párt álláspontját egy-egy politikai kérdésben, majd arra a jelöltre szavaz, amelyik álláspontja a legközelebb áll a sajátjához.¹⁶⁰

A szakpolitikai kérdések, problémák (*issue*-k) alapján történő szavazás kutatását is az 1960-as években kezdték meg. Akkori kutatók lehetségesnek gondolták az *issue* alapú szavazás jelenségét, mert – ahogy Harrop és Miller könyve Franklint¹⁶¹ idézi – csökkent a döntések osztálymeghatározottsága, gyengült az osztályhűség és megjelent egy erősebb önkifejezés lehetősége. A későbbi kutatások azonban a 80-as évek végére mégis arra jutottak, hogy a pártidentifikációnak erősebb hatása van a választói döntésre.¹⁶²

Az a nézet is teret hódított akkoriban, hogy az *issue* alapú szavazás megjelenéséhez a választópolgárok okosodása, jobb informáltsága és szofisztikáltsága is hozzájárult. Azonban Carmines és Stimson szerzőpáros tézise szerint nem a választók lettek okosabbak, hanem a problémák lettek egyszerűbbek.¹⁶³ Közös munkájukban megkülönböztetnek „könnyű” és „nehéz *issue*-kat”, és eredményeik szerint a „*könnyű politikai kérdések alapján szavazók se nem informáltabbak, se nem szofisztikáltabbak, mint a nem issue-k alapján szavazó társaik*”. A két típusú *issue* közötti különbség az intellektuális gyökerekben, illetve a fogalmi kifinomultságon alapszik. Az egyszerű *issue*-k (pl.: Amerikában a faji elkülönítés) inkább technikaiak, hosszú ideje szerepelnek a politikai agendában, és a politika eredményeire fókuszál a politikai eszközök helyett. A „nehéz *issue*-k” (pl.: akkoriban vizsgált vietnámi háború befejezésének körülményei) alapján szavazók a számukra legjobb politikai előnyt hozó alternatívát számolják ki, míg ezzel szemben a „könnyű *issue*-k” alapján választók már általánossá vált kérdésekről döntenek. A „nehéz *issue*-k” inkább pragmatikusabbak, az „egyszerűek” inkább szimbolikusak. Az előbbi

¹⁵⁹ Himmelweit et al. 1981. 68-86.

¹⁶⁰ Tóka 2003. 430.

¹⁶¹ Franklin, Mark.: *The Decline of Class Voting*, Oxford University Press, Oxford, 1985.

¹⁶² Harrop – Miller 1987. 155 – 157.

¹⁶³ Harrop – Miller 1987. 155 – 156.

igényel társadalmi diskurzust, az utóbbi nem. Egy probléma „könnyű” vagy „nehéz” mivolta az egyén felfogásán múlik.¹⁶⁴

Az issue alapú szavazás – a korabeli tanulmányok eredményeinek tükrében – inkább a fiatalokra, a gyenge pártkötődésű, pártidentifikáció nélküli emberekre, és olyan más szavazókra volt jellemző, akiknek a társadalom más egyéneivel gyenge kapcsolataik vannak, nem tartoznak szervezetekhez, esetleg magányosan élnek. Esetükben az *„interperszonális kapcsolatokból származó hagyományos hűségek”* nem erősödtek meg.¹⁶⁵

Tóka ír még egy súlyozott közelségi modelltől is, amelyben az egyes távolságok (párt álláspontja és a választó álláspontja egy adott kérdésben) kiszámítása után szubjektív alapokon súlyoz a választó, majd pártonként összegzi az eredményeket, és azt a pártot támogatja, amelyiknél a legkisebb a súlyozott távolságok összege.¹⁶⁶

IV.5. Direkcionális modell

Rabinowitz és szerzőtársaik úgynevezett direkcionális modellel¹⁶⁷ próbálják ábrázolni a választók politikai preferenciáit. A direkcionális elmélet szerint *„a legtöbb ember a politika döntéshozatal egy bizonyos iránya felé diffúz preferenciákkal rendelkezik, és az emberek abban különböznek, hogy milyen érzelmi intenzitással élik ezeket a preferenciákat.”*¹⁶⁸ Vagyis a modell értelmében a választó a konfliktusos kérdésekkel való találkozása esetén azt dönti el, hogy fontos-e számára vagy nem az adott kérdés, és ha igen, mennyire fontos, milyen intenzitással érez az adott politikai kérdés iránt. A modell értelmében a szavazónak nem kell ismernie a pártprogramot, esetleg a konkrét szakpolitikai területet teljes részleteiben. Azt kell eldöntenie, hogy az adott kérdésre történő megoldás számára megfelelő-e vagy nem.¹⁶⁹

A modell egyfajta újítása a hagyományos közelségi elméleteknek¹⁷⁰ és modelleknek, amelyek szerint a szavazó és a jelölt közötti távolság

¹⁶⁴ Carmines, Edward – Stimson, James: The Two Faces of Issue Voting, In: The American Political Science Review, Vol. 74, No. 1, 1980. 78-81.

¹⁶⁵ Harrop – Miller 1987. 154-155.

¹⁶⁶ Tóka 2003. 430.

¹⁶⁷ Leginkább térbeli modellek. A szavazók preferenciáikat térben ábrázolják, és az ottani távolságok alapján kívánják „megjósolni” a szavazás lehetséges kimenetelét.

¹⁶⁸ Rabinowitz, George – Macdonald, Stuart Elaine: A Directional Theory of Issue Voting, In: The American Political Science Review, Vol. 83, No. 1, 1989. 93-121. 92.

¹⁶⁹ Enyedi – Körösnéyi 2004. 212.

¹⁷⁰ Ez a megközelítés véleményem szerint inkább módszertani, és nem általánosságban a választóról szól.

mértéke lesz hatással a szavazásra. Ebben a modellben a direkcionális „kompatibilitások” és intenzitások kombinációja határozza meg a hatást. Az elmélet hangsúlyozza a korábbi távolsági elméletekkel szemben azt is, hogy ebben az esetben *„az emberek inkább diffúz módon reagálnak a kérdésekre, és nem a politika sajátosságaira és a jelöltek pontos álláspontjaira reagálnak.”*¹⁷¹

IV.6. Mérlegelő szavazó képe

A mérlegelő szavazó képe részben eltér a downs-i racionális választótól. Pappi¹⁷² Popkin¹⁷³ elméletét ismertetve azt írja a modell szavazóiról, hogy *„valóban mérlegelik a pártokat, jelölteket és kérdéseket, miközben szavazataikat költséges és tökéletlen szavazatok alapján, bizonytalan körülmények között kollektív javakba „fektetik”*¹⁷⁴. A mérlegelő szavazó tehát megközelítőleg próbál minden olyan kérdésben racionális döntést hozni, amelyekről hiányos információkkal rendelkezik, és amely információk feldolgozásához korlátozott kapacitásokkal bír. A racionális szavazó képére a költséghatékony racionalitás jellemző (*low-information rationality*¹⁷⁵), így a barátoktól, a médiából, a múlt egyéb tapasztalataiból, a mindennapi életből és a politikai kampányokból¹⁷⁶ olcsón beszerzett információkra, illetve egyszerűbb kiértékelési és információgyűjtési folyamatokra támaszkodik a választó.¹⁷⁷

Popkin kitüntetett szerepet ad a politikai kampányoknak és az azt sugárzó médiának. A szerző hangsúlyozza, hogy a választók korlátozott tudással és ismeretekkel rendelkeznek a politikáról, arról, hogyan működik a kormányzás maga, és korlátozottan értik azt is, hogy egyes kormányzati intézkedések végül milyen következményekkel járnak számukra. A korlátozott ismeretek miatt keletkezett bizonytalanság leküzdésében segítenek a kampányok. A választók képesek „tanulni” a kampányokból, és amit megtanulnak belőlük, azok hatással bírnak a

Úgy változtatja meg a választást kiszámítani akaró térmodelleket, hogy a klasszikus 1-től 10-es skálákat felosztja például -5 és +5 közöttre. Így a választó először azt dönt el, hogy számára egyáltalán az adott kérdés bír-e intenzitással, és mennyire fontos. A választó nem kényszerül például a katonaság bevezetésének fontosságát egytől tízes skálán elhelyezni, hanem dönthet úgy is, hogy mivel abszolút ellenzi, -2-öt ad válaszként.

¹⁷¹ Rabinowitz – McDonald 1989. 108.

¹⁷² Pappi, Franz Urban: Politikai viselkedés: mérlegelő szavazók és többpárti rendszerek, In: Goodin, Robert – Klingemann, Hans-Dieter (szerk.): A politikatudomány új kézikönyve, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 253.

¹⁷³ Popkin, Samuel: The Reasoning Voter, University of Chicago Press, 1994. 7-10. (idézi Pappi, 253.)

¹⁷⁴ Pappi 2003. 253. (Popkint idézve)

¹⁷⁵ Popkin 1994. 8-9.

¹⁷⁶ Popkin 1994. 7.

¹⁷⁷ Pappi 2003. 253.

politikák, jelöltek és politikai kompetenciák megítélésére. A média – kritikus szerepének köszönhetően – jelentős mértékben képes alakítani a választók korlátozott információit a világról, a különböző politikai pozíciók és *issue*-k közötti kapcsolatról szóló korlátozott tudásukat, a közpolitikák és azok rájuk várható hatása összefüggéseinek korlátozott megértését, a politikai világot. A kampányok és a média képes alakítani a választók „referencia-keretét”, és így magát a szavazatot is.¹⁷⁸

A fent leírtak mellett a Downs-i modelltől abban is eltér, hogy a mérlegelő választó szavazáskor a pártokra nem mint jövőbeli hasznot hozó aktorokra tekint és nem is törődik sokat az egyes kérdésekben kialakított távolságokkal,¹⁷⁹ hanem a preferenciáik kialakításakor expresszív és instrumentális gondolatok is befolyásolják.¹⁸⁰

IV.7. Taktikai szavazás

A taktikai vagy stratégiai szavazás elmélete is merít a Downs-i logikából. A választók ez esetben is mérlegelik a jelöltek lehetőségeit, megfogalmazzák célokat és stratégiákat, és valamilyen motiváció nyomán szavaznak. A taktikai szavazás akkor történik, amikor a választó a választások kimenetelének befolyásolása céljából nem a saját legpreferáltabb pártjára szavaz,¹⁸¹ mert/és a választásokkal kapcsolatban előzetes várakozásokkal rendelkezik.¹⁸²

A taktikai szavazás klasszikus logikáját követve a választó az „elpazarolt szavazat” (*wasted vote*) stratégiája alapján az esélytelen preferált pártja vagy jelöltje helyett egy másik, vagy esetleg a második preferált és esélyes pártjára vagy jelöltjére szavaz. Amennyiben a választási „*outcome*” egy kívánt koalíciós kormányösszetétel megvalósítása, akkor a választó a „*küszöbbiztosítási stratégia*” (*threshold insurance strategy*) alapján arra a junior pártra szavaz, amelyet mindenképp a koalíció részeként akar látni, mert a relatíve magas bejutási küszöb miatt annak a kis pártnak a bejutási esélye nem garantálható. Olyan országokban, ahol nincs koalíciós kormány, az egyén inkább jelölt és pártorientált, míg koalíciós kormány-specifikus országokban inkább a kívánt koalíciós összetételre fókuszálnak. Gschwend és Meffert

¹⁷⁸ Popkin 1994. 8-9.

¹⁷⁹ Pappi 2003. 261.

¹⁸⁰ Pappi 2003. 267.

¹⁸¹ Muller, Daniel – Page, Lionel: A New Approach to Measure Tactical Voting: Evidence from the British Elections, In: Applied Economics 2015/47/36. 3839-3840.

¹⁸² Gschwend, Thomas – Meffert, F. Michael: Strategic voting, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017. 343.

szerzőpáros egyéb stratégiákról is értekeznek. Alapvetően az elpazarolt szavazat elve és a kívánt koalíciós összetételt befolyásoló szándék mellett megjelentek a szakpolitikákra és a fékek és ellensúlyok biztosítására irányuló taktikai motivációk is. A szavazó polgár nemcsak amiatt voksolhat taktikailag, hogy elkerülje szavazata elvesztegetését, vagy pártösszetétel szempontjából befolyásolja a választási végeredményt egy kívánt koalíció érdekében, hanem szavazhat azért is saját preferenciájától eltérően, hogy egy számára fontos szakpolitika biztos reprezentativitását garantálja a törvényhozásban, vagy mert tart egy párt vagy a kormány túlzott hatalomkoncentrációjától.¹⁸³

A taktikai szavazás speciális fajtája a taktikai szavazatmegosztás, amikor a választó a vegyes választási rendszer által garantált egyik listára öszinte, pártos (*sincere vote*) szavazatot ad le, míg a másik listán valamilyen motiváció (jelölt vagy párt, szakpolitikai reprezentativitás, fékek és ellensúlyok garantálása, koalíció és törvényhozás összetételének befolyásolása) folytán taktikailag voksol (*strategic vote*).¹⁸⁴ A stratégiai szavazatmegosztás gyengébb pártkötődésekkel, esetleg közömbös, ideológiai elköteleződéssel nem rendelkező választópolgárok körében valószínűbb.¹⁸⁵ Fontos hangsúlyozni itt, hogy a személyközpontú szavazás (*personal vote*) miatti szavazatmegosztás nem minősül stratégiainak.¹⁸⁶ „*Personal vote*” esetében a választó a jelölt kvalitásai, tulajdonságai és cselekedetei miatt szavaz arra a jelöltre, és nem pártossága miatt.¹⁸⁷

IV.8. Gazdasági szavazás

A gazdasági szavazás elmélete a gazdaság állapotának választói megítélése és a leadott szavazat közötti összefüggést vizsgálja. Az elmélet rámutat arra, hogy a szavazók a gazdasági állapotokért mindig az inkumbens pártot vagy kormányt teszik felelőssé (felelősség-tézis),¹⁸⁸ és a jónak ítélt gazdasági helyzet következtében az inkumbens kormányt támogatják továbbra is, rossznak ítélt gazdasági állapotok miatt viszont

¹⁸³ Gschwend – Meffert 2017. 348-351.

¹⁸⁴ Plescia, Carolina: Split-Ticket Voting in Mixed-Member Electoral Systems. A Theoretical and Methodological Investigation, Colchester, ECPR Press 2016, 3-6.

¹⁸⁵ Davis, Nicholas: The Role of Indifference in Split-Ticket Voting, In: Political Behaviour 2014/37. 68.

¹⁸⁶ Plescia 2016. 54.

¹⁸⁷ Thomas Zittel, Thomas: The personal vote, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017. 668.

¹⁸⁸ Lewis – Beck, Michael – Paldam, Martin: Economic Voting: An Introduction, In: Electoral Studies 19. 2000., 113-121. 114.

elfordulnak az éppen kormányzó erőtől, és az ellenzékét támogatják (jutalmazás-büntetés tézis)¹⁸⁹.

A gazdasági szavazás kérdése ugyanakkor vitatott a politikatudományon belül, mert sokszor bizonytalan összefüggések keletkeznek, illetve a gazdasági szavazás hatása nem mindig és minden körülmények között mérhető. Ezt olyan okok idézik elő, mint a modellalkotás folyamata és a bevont vizsgált változók körének pontossága, kérdésessége, hiányossága.¹⁹⁰ Az is a modell bizonytalanosságát okozza, hogy a választók nem ugyanúgy ítélik meg a gazdaság állapotát, eltérő véleménnyel rendelkeznek egy-egy gazdaságpolitikai döntésről.¹⁹¹ Esetleg egyes országokban területi szinten is releváns különbségek léteznek a gazdasági helyzetet tekintve.¹⁹²

Mégis, a stabil eredményeket felmutató kutatások¹⁹³ szerint a választók inkább retrospektívak, vagyis a múlt gazdasági helyzetének értékelése alapján határozzák meg a szavazatukat, és nem prospektív módon a jövőre koncentrálnak. Szociotropikusak abból a szempontból, hogy értékeléskor a nemzetgazdaság egészét nézik, és nem a saját anyagi helyzetük befolyásolja őket (egocentrikus – „pocketbook” szavazó).¹⁹⁴ Alapvetően a munkanélküliségre és az inflációra reagálnak leginkább. E makrogazdasági mutatók alapján értékelik a gazdasági állapotokat,¹⁹⁵ és a negatív gazdasági hírekre rezponzívabbak, mint a pozitívabbakra.¹⁹⁶ A gazdasági szavazás elmélete olyan összefüggést is kimutatott, miszerint a választók a baloldali kormányokat inkább a munkanélküliség, a jobboldaliakat inkább az infláció miatt jutalmazzák vagy büntetik.¹⁹⁷

A választói modell egyik sajátossága a „felelősség átláthatóságának” (*clarity of responsibility*) tézise, miszerint, ha a szavazó számára egyértelmű, hogy a jelenlegi gazdasági állapotokért melyik politikai erő (párt, kormány) a felelős, akkor a gazdasági alapú szavazás bekövetkezése is valószínűbb.¹⁹⁸ Ugyanis, bonyolult politikai rendszer

¹⁸⁹ Sanders, David: The real economy and the perceived economy in popularity functions: how much do voters need to know? A study of British data, 1974-97, In: Electoral Studies 19. 2000. 275-294. 276.

¹⁹⁰ Evans 2004. 126.

¹⁹¹ Stegmaier, Mary – Lewis-Beck, Michael – Park, Beomseob: The VP-Function: A Review, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017. 601.

¹⁹² Evans 2004. 134.

¹⁹³ Akadnak azonban kivételek, illetve a retrospektív és prospektív hatás között sokszor nagyon kicsi a különbség az elemzésekben.

¹⁹⁴ Lewis – Beck – Paldam 2000. 114-115.

¹⁹⁵ Sanders 2000. 280.

¹⁹⁶ Hobolt, Sara – Tilley, James: Who’s in Charge? How voters attribute responsibility in the European Union In: Comparative Political Studies, 47. 2014. 795-819.

¹⁹⁷ Palmer, Harvey – Whitten, Guy: Government Competence, Economic Performance and Endogenous Election Dates, In: Electoral Studies 19. 2000. 413-426, 418. (Sanders 2007. 277.)

¹⁹⁸ Anderson, Christopher: Economic voting and political context: a comparative perspective, In: Electoral

vagy sok életképes alternatíva esetén a gazdasági kondíciókért felelős párt vagy kormány megtalálása a választó számára nehézkes, így a felelősség és büntetés-juttalmazás tézise kevésbé képes aktiválódni, és a gazdasági alapú szavazás sem lesz motivált.¹⁹⁹ Hasonló a helyzet a nemzetközi, globális gazdasági kríziseknél is. A választó számára nem egyértelmű ekkor sem a hazai kormány felelőssége a változó gazdasági kondíciókért. A felelős megtalálása már nemzetközi szintekre (világpiac, EU) is kiterjedhet, így a gazdasági szavazást magyarázó modellek is gyengülnek.²⁰⁰

VI. Lezárás helyett további fejezetek

Jelen tanulmányban a választói magatartás irodalmában létező három nagy tradíciója – a szociológiai, a szociálpszichológiai és a racionális – általános elméleti bemutatására tettem kísérletet, egyéb, a tradíciók megállapításait felhasználó kutatási irányok és modellek felvázolásával. Céлом az volt az elméleti paradigmák leírásával, hogy szemléltessem, milyen sokféle megközelítéssel magyarázható a választópolgárok eltérő politikai viselkedése, rámutassak a politikatudományban a választói magatartás kutatásának sokszínűségére, gazdagságára, illetve izgalmas és további kutatási lehetőségek számára támpontokat nyújtsak. Természetesen a tanulmány csak átfogó képet tudott nyújtani, a választói viselkedés kutatásának, modellezésének empirikus kutatási eredményei ennél jóval mélyebbek, bonyolultabbak, szerteágazóbbak.

A tanulmány három nagy fejezete három nagy, mégis sok helyen részben összefüggő választói viselkedési magatartást mutatott be. Az első fejezet a szociológiai tradícióról szólt, amely az egyén társadalmi háttérére és a leadott szavazat között feltételezi az összefüggést. Az elméletet aztán néhány szociológiai változóról végzett kutatási összesítések követték, tovább árnyalva az irányzaton belül folytatható kutatások lehetőségét. Sok esetben a társadalmi változók egyes jellemzői már a pártosság jellemzőit is magyarázták.

A második fejezet a Michigan-i Egyetemen született pártidentifikációs modell általános leírására törekedett. E szociálpszichológiai irányzat arra mutat rá, hogy az egyén tartós pártkötődéseket táplál bizonyos pártok

Studies, 19(2). 2000. 151-170. 153-154.

¹⁹⁹ Sanders 2000. 277.

²⁰⁰ Lewis – Beck, Michael – Lobo, Marina Costa Lobo: The Economic Vote: Ordinary vs. Extraordinary Times, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017. 606 – 607.

irányába, amely pártkötődések kialakulása a korai szocializációban, főként a szülői ráhatás alapján történik, és e pártkötődések olyan, az egyén személyes énképébe beépülő pártidentifikációval járnak együtt, amelyen keresztül az egyén a politikai környezetet. Későbbi fejezetek tovább árnyalták a pártosság kialakulásának lehetséges tényezőit, illetve mind a szociálpszichológiai és mind a szociológiai tradíciót ért kihívásokról is tájékoztattak.

A harmadik, a racionális választói tradíció az önérdekét felismerő egyénnel operál, aki felismerve az önérdekéből származó hasznát, arra a politikai pártra vagy jelöltre szavaz, amely garantálja e hasznosság megvalósulását. Ehhez racionális kalkulációkat végez, és ha annak a valószínűsége, hogy hatással lesz a választás kimenetelére, győz az önérdekének beteljesítése miatt választott pártja, alacsonyak maradnak a részvétel költségei (és valamilyen érzelmi dimenzió köti a szavazás aktusához), akkor elmegy szavazni. A nagy tradíción belüli további fejezetek a racionális választót igyekeztek valamilyen egyéb megközelítés szempontjából vizsgálni. Sok esetben láthatóvá vált, hogy a választói magatartás leírására készített modell (Popkin mérlegelő szavazója, Himmelweit „piaci” modellje, stb.) nem nélkülözhetette a másik két tradíció egyes elemeit sem. Bár kutatómódszertani kérdésekről nem szóltak a fejezetek, a legtöbb régi és mai választói viselkedés leírásának céljából létrehozott elméleti vagy empirikus modellek mind operálnak osztályhelyzet és pártosság hatását mérő változókkal.

A választói magatartás kutatásában rejlő lehetőségek azonban a fenti fejezetekben írottakkal korántsem érnek véget. Számos más irányzat számos más elméleti megközelítésben vizsgálja a választók politikai viselkedését. Tudományos elméletek szólnak a molekuláris genetika, a biológiai folyamatok különböző társadalmi vonásokra, politikai orientációkra gyakorolt hatásairól (főként az együttműködés, a védelem, a reprodukció és a túlélés szempontjából).²⁰¹ Elemzések születtek a különböző intézményi struktúrákról és feltételekről²⁰² (kik szavazhatnak, mikortól, milyen szavazólapon, milyen választási rendszerben, milyen pártverseny mellett, stb.); a jelöltek vonzerejéről²⁰³ (jelöltek lelki és egyéb vonzerejének mint humántőke kérdése); a kampányköltségekről²⁰⁴

²⁰¹ Bergner, Carisa – Hatemi, Peter: Integrating Genetics into the Study of Electoral Behavior, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017. 368.

²⁰² Bowler, Shaun: Institutions and Voter Choice: Who Chooses, What Do They Choose Over, and How Do They Choose, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017. 9-30.

²⁰³ Markus Klein, Markus – Rosar, Ulrich: Candidate Attractiveness, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017. 689.

²⁰⁴ Zachary, Albert and Raymond La Raja, Raymond: Campaign Spending, In: Arzheimer, Kai – Evans,

(választási részvétel elősegítése, a választók politikai tudásának bővítése a jelöltekről, politikáról, magának a szavazási szándék befolyásolásának lehetőségei), és maguknak a választási előrejelzéseknek²⁰⁵ (Bandwagon-effektus és a stratégiai szavazás elősegítése) a választói magatartásra gyakorolt hatásairól. Az elemzési lehetőségek sora azonban még itt sem ér véget.

Úgy vélem, az állandóan változó világban, az állandóan változó emberekből felépülő, állandóan változó társadalomban mindig új és más lehetőségek kínálóznak a nagy valószínűséggel szintén változó választói magatartás mintázatainak értelmezésére és kutatására. Így ezek a kutatások mindig is központi területet fognak meghódítani a politikatudományon (és egyéb társtudományokon) belül.

Felhasznált irodalom:

Anderson, Christopher: Economic voting and political context: a comparative perspective, In: *Electoral Studies*, 19(2). 2000. 151-170.

Berelson, Bernard – McPhee, William: *Voting: a Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*, University of Chicago Press, 1954 (újra 1986).

Bergner, Carisa – Hatemi, Peter: Integrating Genetics into the Study of Electoral Behavior, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: *Sage Handbook of Electoral Behaviour*, New York, 2017.

Blais, André, – Rubenson, Daniel: The Source of Turnout Decline: New Values or New Contexts? In: *Comparative Political Studies*, 2013. 46(1), 95–117. (Dassonville 2017. 146.)

Bognár, Adrienn – Szabó, Andrea: Politikai szocializációs modellek Magyarországon 1990 – 2016, In: Szabó Andrea – Oross Dániel (szerk.): *Csendesek vagy lázadók, A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011 – 2015)*, 2017, Belvedere Meridionale, MTA TK PTI, Szeged – Budapest.

Bowler, Shaun: Institutions and Voter Choice: Who Chooses, What Do They Choose Over, and How Do They Choose, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: *Sage Handbook of Electoral Behaviour*, New York, 2017.

Jocely – Lewis-Beck, Michael: *Sage Handbook of Electoral Behaviour*, New York, 2017. 759 – 763.

²⁰⁵ Ford, Robert - Wlezien, Christopher - Pickup, Mark - Jennings, Will: Polls and Votes, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: *Sage Handbook of Electoral Behaviour*, New York, 2017. 788.

Bufacchi, Vittorio: Voting, Rationality and Reputation, In: Political Studies 2001/49.

Campbell, Angus – Converse, Philip – Miller, Warren – Stokes, Donald: The American Voter, University of Chicago Press, Chicago. 1960.

Carmines, Edward – Huckfeldt, Robert: Politikai viselkedés: áttekintés, In: Goodin, Robert – Klingemann, Hans-Dieter (szerk.): A politikatudomány új kézikönyve, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Carmines, Edward – Stimson, James: The Two Faces of Issue Voting, In: The American Political Science Review, Vol. 74, No. 1, 1980.

Converse, Philip: (1958). The shifting role of class in political attitudes and behaviour, In: Eleanor E. Maccoby - Theodore M. Newcomb – Eugene L. Hartley: Readings in Social Psychology, 3rd edition. New York, Holt, 1958.

Crewe, Igor – Denver, David: Electoral Change in Western Democracies: Patterns and Sources of Electoral Volatility, Routledge, London, 1985.

Dalton, Russel – Flanagan, Scott – Beck, Paul Allen: Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Relignment or Dealignment, Princeton University Press, 1984.

Dalton, Russell: Cognitive Mobilization and Partisan Dealignment in Advanced Industrial Democracies, In: Journal of Politics, 1984. 46(1):264–84.

Dalton, Russell: Partisan Mobilization, Cognitive Mobilization, and the Changing American Electorate, In: Electoral Studies, 2007. 26(2):274–286.

Dassonville, Ruth: Age and Voting, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

Davis, Nicholas: The Role of Indifference in Split-Ticket Voting, In: Political Behaviour 2014/37.

Denny, Kevin – Doyle, Orla: Does Voting History Matter? Analysing Persistence in Turnout. American In: Journal of Political Science, 2009. 53(1), 17–35.

Dinas, Elias: Openness to Change: Political Events and the Increased Sensitivity of Young Adults. In: Political Research Quarterly, 2013. 66(4), 868–882.

Dinas, Elias: The Evolving Role of Partisanship, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

Dinas, Elias: Why Does the Apple Fall Far From the Tree? How Early Political Socialization Prompts Parent-Child Partisan Dissimilarity. In: British Journal of Political Science, 2014. 44(4). 827–852.

Donovan, Todd: Cognitive Mobilization, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

Downs, Anthony: An Economic Theory of Democracy. Harper & Row, New York, 1957.

Dunleavy, Patrick – Husbands, Christopher: British Democracy at the Crossroads, 1985, George Allen & Unwin, London.

Enelow, James – Hinich, Melvin: The Spatial Theory of Voting: An Introduction. Cambridge, Cambridge University Press, 1984.

Enyedi Zsolt: A voluntarizmus tere. A pártok szerepe a törésvonalak kialakulásában, In Századvég, 2004.

Enyedi, Zsolt – Körösi, András: Pártok és Pártrendszerek. Osiris Kiadó. Budapest. 2004.

Evans, Geoffrey – Tilley, James: The New Politics of Class: The Political Exclusion of the British Working Class., Oxford, Oxford University Press, 2017.

Evans, Geoffrey: Social Class and Voting, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

Evans, Jocelyn: Voters and Voting: An Introduction, SAGE Publications Ltd, London, 2004.

Ford, Robert – Wlezien, Christopher – Pickup, Mark – Jennings, Will: Polls and Votes, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

Gay, Claudine: The Effect of Black Congressional Representation on Political Participation, In: American Political Science Association, 2001. 95(3): 589-602.

Goerres, Achim: Why are Older People More Likely to Vote? The Impact of Ageing on Electoral, In: Political Studies, 2007. 9, 90-121.

Gschwend, Thomas – Meffert, F. Michael: Strategic voting, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

Harrop, Martin – Miller, William: Elections and Voters – A Comparative Introduction, 1987, New Amstredam Books, New York, 1987.

Hobolt, Sara - Tilley, James: Who's in Charge? How voters attribute responsibility in the European Union In: Comparative Political Studies, 47. 2014. 795-819.

Ingelhart, Ronald: The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics. Princeton University Press. Princeton. 1977.

Inglehart, Ronald – Norris, Pippa: 'The developmental theory of the gender gap: women and men's voting behaviour in global perspective', In: International Political Science Review 2000. 21(4):441-462.

Inglehart, Ronald: Cognitive Mobilization and European Identity, In: Comparative Politics. 1970. 45-70.

Jennings, Kent M – Laura Stoker – Jake Bowers: Politics Across Generations: Family Transmission Reexamined In: The Journal of Politics, 2009. 71. 782-799.

Key, o. Valdimer: The Responsible Electorate: rationality in presidential voting, 1936-1960, Random House, 1966.

Kitschelt, Herbert – Rehm, Philipp: Occupations as a site of political preference formation, In: Comparativ Political Studies, 2014. 47(12): 1670–1706.

Kohn, M.L. (2001): Job complexity and adult personality, In: Grusky, b. David: Social Stratification: Class, Race, and Gender in Sociological Perspective, Boulder, CO, Westview Press. 2001.

Kroh, Martin - Selb, Peter: Inheritance and the Dynamics of Party Identification, In: Political Behavior, 2009. 31(4): 559-574.

Lazarsfeld, Paul: The People's Choice, Columbia University Press, 1968.

Lewis – Beck, Michael – Lobo, Marina Costa Lobo: The Economic Vote: Ordinary vs. Extraordinary Times, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

Lewis – Beck, Michael – Paldam, Martin: Economic Voting: An Introduction, In: Electoral Studies 19. 2000.

Lipset, Seymour – Rokkan, Stein: Party System and Voter Alignments. Cross National Perspectives, Free Press, New York, 1967.

Lipset, Seymour Martin – Rokkan, Stein: Party System and Voter Alignments. Cross National Perspectives, New York, The Free Press, 1967.

Markus Klein, Markus – Rosar, Ulrich: Candidate Attractiveness, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

Martin Elff és Sigrid Roßteutscher: Religion, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

Muller, Daniel – Page, Lionel: A New Approach to Measure Tactical Voting: Evidence from the British Elections, In: Applied Economics 2015/47/36. 3839-3840.

Niemi, Richard: Cost of Voting and Nonvoting, In: Public Choice, 1976/27. 115-119.

Norris, Pippa: 'Gender: a gender-generation gap?' In: Evans, Geoffrey – Norris, Pippa: Critical Elections: British Parties and Voters in Long-Term Perspective, London, Sage, 1999. 146-163.

Oberbye, Einar: Making the case for the rational, self-regarding Ethical voter... and solving the Paradox of not voting in the process, In: European Journal of Political Research, 1995/27.

Palmer, Harvey – Whitten, Guy: Government Competence, Economic Performance and Endogenous Election Dates, In: Electoral Studies 19. 2000. 413-426 418.

Pappi, Franz Urban: Politikai viselkedés: mérlegelő szavazók és többpárti rendszerek, In: Goodin, Robert – Klingemann, Hans-Dieter (szerk.): A politikatudomány új kézikönyve, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Peisakhin, Leonid: In History's Shadow: Persistence of Identities and Contemporary Political Behavior, *Working Paper 2012/272 Juan March Institute*.

Plescia, Carolina: Split-Ticket Voting in Mixed-Member Electoral Systems. A Theoretical and Methodological Investigation, Colchester, ECPR Press, 2016.

Popkin, Samuel: The Reasoning Voter, University of Chicago Press, 1994.

Rabinowitz, George – Macdonald, Stuart Elaine: A Directional Theory of Issue Voting, In: The American Political Science Review, Vol. 83, No. 1, 1989.

Riker, William – Ordeshook, Peter: The Theory of Calculus of Voting, In: American Political Science Review, 1968/62/1.

Róna Dániel: A törésvonal fogalma a politikatudományban, In: Politikatudományi Szemle XVII/4, 2008.

Rosie Campbell: Gender and Voting, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

Sanders, David: The real economy and the perceived economy in popularity functions: how much do voters need to know? A study of British data, 1974–97, In: Electoral Studies 19. 2000. 275–294.

Smets, Kaat: A Widening Generational Divide? The Age Gap in Voter Turnout Through Time and Space, In: Journal of Elections, Public Opinion and Parties, 2012. 22(4), 407–430.

Sobolewska, Maria: Race, Ethnicity and Elections: From Recognizable Patterns to Generalized Theories, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

Stegmaier, Mary – Lewis-Beck, Michael – Park, Beomseob: The VP-Function: A Review, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

Thomas Zittel, Thomas: The personal vote, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

Tóka, Gábor: A szavazói magatartás, In: Gallai, Sándor – Török, Gábor (szerk.): Politika és Politikatudomány, Budapest, 2003.

Zachary, Albert and Raymond La Raja, Raymond: Campaign Spending, In: Arzheimer, Kai – Evans, Jocely – Lewis-Beck, Michael: Sage Handbook of Electoral Behaviour, New York, 2017.

**'Why do you vote that way, and why do I vote this way?'-
General characterization of voter behavior based on classical
traditions and other possible theoretical approaches**

This paper aims to generally introduce the three big classical voting behaviour traditions and other possible voting models and approaches that draw on the classical theories. The main chapters describe the sociological approach, that supposes a strong connection between the individual's social background and the vote cast on a party; the socialpsychological model, under which the voters possess strong emotional attachments towards their favourite party, which attachment was developed in the voters' childhood through the early and parental affected socialisation (and they also see the political reality through the glasses created by the partisanship) and the rational theory that operates with rational individuals who make calculations about the alternatives that best fit their self-interest and count with „benefits“ and other „costs“ when voting.

Over the big general pictures about the traditional approaches, additional chapters show other possible models based on the elements of the Three and trace other research alternatives that can go deeper into investigating the whole voting behaviour theories in the political science.